

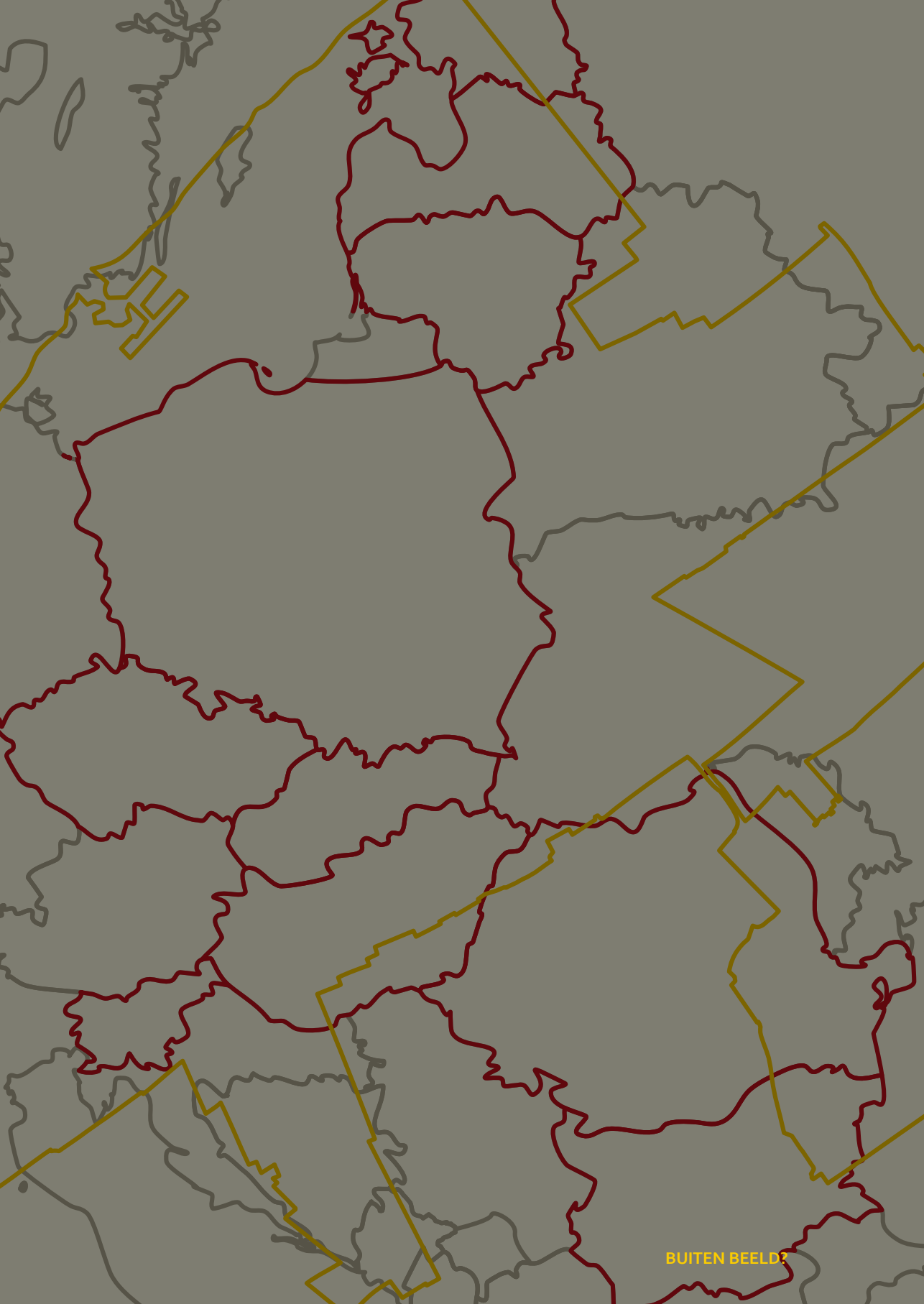
Bureau
**DISCRIMINATIE
ZAKEN**

BUITEN BEELD ?

**Een inventariserend onderzoek
naar discriminatie van Midden- en
Oost-Europeanen in Den Haag**

Dit is het vierde deel in een reeks verkennende onderzoeken naar specifieke verschijningsvormen van discriminatie die gewoonlijk 'buiten beeld' blijven. Eerder verschenen onderzoeken naar discriminatie van homoseksuelen (2008), Afrikanen (2009) en chronisch zieken en gehandicapten (2010).

december 2012

BUITEN BEELD?

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	8
2 Opzet	10
2.1 Vraagstelling en definities	10
2.2 Bronnen en methoden	11
3 MOE-landers in Nederland en Den Haag	13
3.1 Omvang	13
3.2 Migratie	14
3.3 Arbeid	16
3.4 Huisvesting	17
3.5 Criminaliteit en overlast	17
3.6 Integratie en discriminatie	18
3.7 Conclusie	19
4 Discriminatieklachten 2007-2011	21
4.1 Omvang	21
4.2 Discriminatiegronden	21
4.3 Maatschappelijke terreinen	22
4.4 Aard	22
4.5 Geografische spreiding	23
4.6 Slachtoffers	23
4.7 Signalen	24
4.8 Conclusie	25
5 Enquête	26
5.1 Respondenten	26
5.2 Mate van de ervaren discriminatie	27
5.3 Aard van de ervaren discriminatie	30
5.4 Vergelijking met andere landen	32
5.5 Meldgedrag	33
5.6 Conclusie	35
6 Conclusies	37
7 Aanbevelingen	39
Literatuur	41
Summary	43
Bijlagen	46
Verantwoording	60

BUITEN BEELD?

Samenvatting

Met 'MOE-landers' worden bedoeld personen afkomstig uit de Midden- en Oost-Europese EU-landen: Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen (sinds 2004 in de EU) en Bulgarije en Roemenië (sinds 2007). Deze bevolkingsgroep is in Nederland en Den Haag de afgelopen jaren behoorlijk in omvang toegenomen. Het precieze aantal is niet bekend, maar wordt in Den Haag geschat op tussen de 30.000 en 35.000.

Deze groep heeft een behoorlijk negatief imago en wordt veel met overlast geassocieerd. De media berichten de afgelopen jaren geregeld over de 'Poolse gastarbeiders' en meestal niet op positieve wijze.

Er is weinig bekend over de aard en omvang van discriminatie die door deze groep ervaren wordt. Dit onderzoek dient hier inzicht in te verschaffen, alsmede in de mate waarin discriminatie van MOE-landers afwijkt van discriminatie van andere groepen en wat het meldgedrag van deze groep is en hoe dit beïnvloed kan worden.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van relevante beschikbare literatuur, zijn geregistreerde klachten van MOE-landers geanalyseerd en is een enquête gehouden onder deze groep.

MOE-landers in Nederland en Den Haag

Werk is de belangrijkste reden waarom MOE-landers naar Nederland komen, maar niet de enige. MOE-landers die in Den Haag wonen, werken vaak elders. Zij doen veelal laaggeschoold werk onder hun opleidingsniveau, vooral in de land- en tuinbouw.

MOE-landers delen hun woonruimte veelal met anderen, maar zijn toch in meerderheid tevreden over hun woonsituatie. In Den Haag wonen MOE-landers vooral in Centrum, Escamp, Laak en Segbroek.

Criminaliteit en overlast door MOE-landers in Den Haag zijn serieuze problemen, maar in omvang beperkt. Overlast, die behoorlijk is toegenomen de afgelopen jaren, wordt toegeschreven aan ruimtelijke concentratie, overbewoning en drankgebruik. Ook zorgen dakloze MOE-landers voor overlast.

MOE-landers erkennen dat sommigen van hen problemen veroorzaken, maar vinden ook dat er sprake is van generalisatie en discriminatie jegens de groep. Van de Polen in Nederland ervaart een derde discriminatie.

Discriminatieklachten 2007-2011

De afgelopen vijf jaar werden 79 discriminatieklachten van MOE-landers geregistreerd (iets meer dan 2% van het totaal aantal discriminatieklachten). Algemeen wordt echter verondersteld dat als het gaat om discriminatie, er sprake is van forse onderrapportage. Verreweg de meeste klachten zijn afkomstig van Polen (65%). De klachten betreffen vrijwel uitsluitend discriminatie op grond van ras en nationaliteit. De meeste klachten gaan over de arbeidsmarkt, gevolgd door commerciële dienstverlening en media en reclame. De klachten gaan vaker over uitsluiting dan over bejegening.

Signalen en gesprekken bevestigen dat deze groep vooral discriminatie ervaart op de arbeidsmarkt.

Enquête

Bijna driekwart van de ruim 600 respondenten is tussen de 26 en 45 jaar. Meer dan driekwart is vrouw. Bijna tweederde is afkomstig uit Polen. Iets meer dan de helft van de respondenten is sinds 2007 of korter in Nederland en de meesten spreken in het dagelijks leven meerdere talen.

Iets meer dan de helft van de respondenten heeft het afgelopen jaar discriminatie ervaren. Jongeren ervaren vaker discriminatie dan ouderen. Ook respondenten die korter in Nederland zijn ervaren vaker discriminatie.

Verreweg de meeste ervaren discriminatie betreft discriminatie op grond van ras en/of nationaliteit. De discriminatie neemt vooral de vorm aan van opmerkingen en schelden (45%) en door uitsluiting (31%).

De meeste discriminatie wordt ervaren op de werkvloer (25%), in de woonomgeving of op straat (22%) en bij het solliciteren (15%).

Uit voorbeelden komt het beeld naar voren dat Midden- en Oost-Europeanen op alle maatschappelijke terreinen hinder ondervinden van negatieve beeldvorming over deze groep. In deze beeldvorming wordt de groep vooral geassocieerd met diefstal en alcoholmisbruik en gezien als dom en arm. De media wordt hier voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor gehouden, hoewel ook naar de politiek gewezen wordt.

De mogelijkheid om discriminatie te melden is bij de respondenten minder bekend dan bij andere groepen. Dit wordt ook veelvuldig genoemd als reden om discriminatie niet te melden (28%). De belangrijkste reden om niet te melden is echter gelegen in de overtuiging of verwachting dat discriminatie melden geen zin heeft (30%).

Aanbevelingen

- voorlichting over discriminatie gericht op burgers afkomstig uit de Midden- en Oost-Europese EU-landen, waarbij de doelgroep actief benaderd wordt en prioriteit gegeven wordt aan jongeren en nieuwkomers, die de meeste discriminatie ervaren
- voorlichting over discriminatie 'mainstreamen' en meenemen bij bijvoorbeeld taallessen of algemene voorlichting over rechten en plichten in Nederland; dit is niet alleen een taak voor overheid en instellingen maar ook voor werkgevers en vakbonden. Een mogelijkheid zou zijn een samenhangend educatiepakket dat door verschillende partijen gezamenlijk ontwikkeld en aangeboden wordt
- de doelgroep bewust maken van het belang van het individueel en maatschappelijk belang van het melden van discriminatie
- mogelijkheden en onmogelijkheden van de klachtenbehandeling helder communiceren; klachten over discriminatie proactiever te behandelen
- bewustwording en deskundigheidsbevordering over discriminatie bij professionals die met Midden- en Oost-Europeanen in contact komen, zodat zij discriminatie eerder herkennen en in staat zijn er mee om te gaan. Dit geldt ook voor zelf- en belangenorganisaties

1. Inleiding

De zogenaamde 'MOE-landers' vormen een bevolkingsgroep die in Nederland de afgelopen jaren behoorlijk in omvang is toegenomen. Met 'MOE-landers' worden bedoeld personen afkomstig uit de Midden- en Oost-Europese EU-landen: Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen (sinds 2004 in de EU) en Bulgarije en Roemenië (sinds 2007).

Hoewel veelal wordt verondersteld dat MOE-landers¹ arbeidsmigranten zijn, blijken zij zich toch ook vaak in Nederland te vestigen. Daarom wordt gewaarschuwd dat met deze groep niet dezelfde fouten gemaakt moeten worden als met eerdere groepen arbeidsmigranten, die uiteindelijk vestigingsmigranten bleken te zijn. De vraag is echter in hoeverre een vergelijking met bijvoorbeeld de Turken en Marokkanen in de jaren '70 realistisch is. De MOE-landers zijn een andere groep en de wereld is inmiddels ook veranderd. De internationale mobiliteit is bijvoorbeeld enorm toegenomen.

Van de 64.000 EU-burgers die in 2011 naar Nederland kwamen (40% van de totale immigratie), kwam de helft uit de MOE-landen. De grootste groep vormden de Polen: in 2011 vestigden zich bijna 19.000 Polen in Nederland. Deze immigratiestroom werd in de afgelopen halve eeuw alleen overtroffen door de immigratiepiek van Surinamers in 1975².

De groep MOE-landers heeft een behoorlijk negatief imago en wordt veel met overlast geassocieerd. De media berichten de afgelopen jaren geregeld over de 'Poolse gastarbeiders' en meestal niet op positieve wijze: 'Poolse arbeiders zijn de 'witte Marokkanen'³, 'Zijn de Poolse migranten een vloek of een zegen?'⁴, 'Polen vooral goed voor 'vies' werk'⁵, 'Buurt bang voor overlast Polen'⁶. In hoeverre dit vooral een kwestie van beeldvorming is, is niet met zekerheid te zeggen. Er zijn wel signalen dat er op bepaalde plaatsen in ieder geval sprake is van daadwerkelijke overlast, met name in de woonomgeving.

1 Met 'MOE-landers' worden steeds bedoeld personen afkomstig uit de Midden- en Oost-Europese EU-landen. Ten behoeve van de leesbaarheid wordt dit niet telkens volledig uitgeschreven.

2 <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2012/2012-3589-wm.htm>

3 http://www.telegraaf.nl/binnenland/1515929/_Polen_zijn_de_witte_Marokkanen_.html?cid=rss

4 <http://weblogs.nrc.nl/discussie/2007/12/11/zijn-de-poolse-migranten-een-vloek-of-een-zegen>

5 <http://www.ad.nl/ad/nl/5597/Economie/article/detail/2006712/2009/02/09/Polen-vooral-goed-voor-vies-werk.dhtml>

6 <http://www.ad.nl/ad/nl/1040/Den-Haag/article/detail/2009183/2009/03/10/Buurt-bang-voor-overlast-Polen.dhtml>

Overigens is vaak niet duidelijk of, als over 'Polen' gesproken wordt, specifiek Polen bedoeld worden of dat 'Polen' als een generieke term voor alle MOE-landers gebruikt wordt. Als verreweg de grootste groep bepalen Polen in ieder geval nadrukkelijk het beeld van de MOE-landers.

Vanuit het maatschappelijk veld bereiken steeds meer signalen Bureau Discriminatiezaken dat er een verschuiving aan de gang is in groepen die negatief in de aandacht komen en daarmee vaak te maken hebben met vooroordelen en negatieve bejegening. 'Polen' worden steeds meer genoemd als 'probleemgroep'. Dit zou tot (een toename van) discriminatie van Polen (en andere MOE-landers) kunnen leiden.

Het aantal discriminatieklachten van MOE-landers is de afgelopen jaren ook toegenomen, hoewel het nog om beperkte absolute aantallen gaat. Deze stijging kan te maken hebben met het feit dat de MOE-landers steeds beter de weg weten in de Nederlandse samenleving en dus eerder op de hoogte zullen zijn van de mogelijkheid tot melden, maar niet uitgesloten kan worden dat discriminatie van deze groep ook daadwerkelijk is toegenomen onder invloed van voornoemde negatieve beeldvorming. Over de mate waarin en op welke manier deze groep discriminatie ervaart is in ieder geval nog veel onduidelijk.

Bureau Discriminatiezaken heeft daarom een inventariserend onderzoek uitgevoerd naar discriminatie van MOE-landers in Den Haag. Hiermee worden hier bedoeld zowel MOE-landers die in Den Haag woonachtig zijn (en eventueel elders werken) als MOE-landers die in Den Haag werkzaam zijn (en eventueel elders wonen).

Hiertoe is allereerst beschikbare literatuur geraadpleegd (hoofdstuk drie) en zijn de geregistreeerde discriminatieklachten geanalyseerd (hoofdstuk vier). Vervolgens is een enquête verspreid onder Hagenaren afkomstig de Midden- en Oost-Europese EU-landen. De resultaten van deze enquête worden gepresenteerd in hoofdstuk vijf.

Op basis van de bevindingen worden tenslotte conclusies geformuleerd en aanbevelingen gedaan.

2. Opzet

2.1 Vraagstelling en definities

Onderhavig onderzoek heeft betrekking op discriminatie van Midden- en Oost-Europeanen. Discriminatie door MOE-landers is niet onderzocht.

2.1.1 Vraagstelling

De volgende vragen dienden door het onderzoek beantwoord te worden:

- wat is de omvang en aard van discriminatie van MOE-landers in Den Haag?
- in hoeverre wijkt discriminatie van MOE-landers af van discriminatie van andere groepen?
- wat is het meldgedrag van MOE-landers en hoe kan dit beïnvloed worden?

2.1.2 Definities

Onder discriminatie wordt hier verstaan het ongeoorloofd onderscheid maken tussen mensen en groepen op basis van kenmerken die in een specifieke situatie niet van belang zijn, zoals ras, seksuele gerichtheid, handicap en leeftijd. Dit is de 'werkdefinitie' van discriminatie zoals die door Bureau Discriminatiezaken gehanteerd wordt.

Discriminatie is opgenomen in het Wetboek van Strafrecht als overtreding en als misdrijf. Daarnaast zijn er een aantal wetten in het burgerlijk recht die ongelijke behandeling verbieden, waarvan de Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB) uit 1994 de belangrijkste is. De wettelijke definities van discriminatie zijn specifiek geformuleerd dan voornoemde 'werkdefinitie' – die meer aansluit bij sociaalwetenschappelijke definities – maar komen in grote lijnen op hetzelfde neer.¹ Wel is het zo dat de reikwijdte van de wetgeving beperkingen kent. Het discriminatieverbod is niet altijd en overal van toepassing. Er zijn ook wettelijke uitzonderingen en sommige vormen van onderscheid kunnen gerechtvaardigd en toegestaan zijn (en zijn derhalve ook geen discriminatie in de zin der wet).²

¹ Art. 104quater van het Wetboek van Strafrecht definieert discriminatie als volgt: 'elke vorm van onderscheid, elke uitsluiting, beperking of voorkeur die ten doel heeft of ten gevolge kan hebben, dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel terrein of op andere terreinen van het maatschappelijk leven, wordt tenietgedaan of aangetast.'

² De wetgeving gelijke behandeling spreekt over 'onderscheid' omdat dit objectief gerechtvaardigd kan zijn of toegestaan indien sprake is van een wettelijke uitzondering. Onderscheid is dus niet altijd verboden. Het strafrecht spreekt van discriminatie. Dit is altijd verboden.

Met klachten worden bedoeld incidenten van ervaren discriminatie die door het slachtoffer of een derde onder de aandacht van Bureau Discriminatiezaken gebracht worden met het verzoek om het incident te registreren en/of ondersteuning te bieden bij het omgaan ermee.

Met slachtoffer wordt bedoeld een persoon die discriminatie ervaren heeft. Dit betreft een subjectieve interpretatie waar de kanttekening bij gemaakt dient te worden dat die in de meeste gevallen niet door een bevoegde instantie getoetst wordt. Er is dus niet vastgesteld of de persoon in kwestie ook daadwerkelijk gediscrimineerd is.

2.2 Bronnen en methoden

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden wordt gebruik gemaakt van een aantal bronnen. Ten eerste een verkenning van relevante beschikbare literatuur en een nadere analyse van de geregistreerde klachten van MOE-landers. Het beeld dat deze bronnen verschaffen is vervolgens getoetst door middel van een enquête.

2.2.1 Literatuur

Inzichten uit beschikbaar relevant wetenschappelijk onderzoek zijn geïnventariseerd. Hoewel de literatuur in veel gevallen niet specifiek betrekking heeft op Den Haag, verschaffen inzichten uit relevant onderzoek een algemene context waar de overige beschikbare gegevens in geplaatst kunnen worden, om een zo goed mogelijk beeld van discriminatie van MOE-landers in Den Haag te kunnen schetsen.

2.2.2 Discriminatieklachten 2007-2011

Klachten worden door Bureau Discriminatiezaken geregistreerd in een geautomatiseerd systeem. In dit systeem worden een aantal gegevens ingevoerd, zoals de discriminatiegrond waar de klacht betrekking op heeft, het maatschappelijk terrein en de aard van de klacht.

De gegevens van de 79 klachten over discriminatie van MOE-landers die Bureau Discriminatiezaken de afgelopen vijf jaar registreerde, zijn geanalyseerd.¹ Hier is ingegaan op verschillende aspecten van de geregistreerde klachten, zoals de verdeling van de klachten over de verschillende gronden en terreinen, de aard van de klachten en de slachtoffers. Dit verschaft inzicht in de aard en (relatieve) omvang van de klachten.

¹ Ten behoeve van het verkrijgen van een zo volledig mogelijk beeld is deze analyse niet beperkt tot klachten van MOE-landers woonachtig en/of werkzaam in Den Haag. Van de 79 klachten betroffen er 42 incidenten voorgevallen in Den Haag en/of waarbij sprake was van een in Den Haag woonachtig slachtoffer.

Daarnaast wordt kort ingegaan op relevante signalen die Bureau Discriminatiezaken ontving in deze periode.

2.2.3 Enquête

Om meer inzicht te krijgen in de omvang en aard van discriminatie, ervaren door burgers afkomstig uit de MOE-landen, is een korte enquête ontwikkeld. Deze enquête is in juli 2012 via internet verspreid door deze onder de aandacht te brengen van belangenorganisaties van de doelgroep. De enquête kon ingevuld worden via internet, naar keuze in het Nederlands, het Engels of het Pools.

In augustus 2012 is de enquête ook schriftelijk verspreid onder een steekproef van 3510 personen uit de in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) ingeschreven personen, die geboren zijn in een van de MOE-landen. Op 27 augustus zijn 1994 enquêtes verstuurd aan in Polen geboren burgers en op 28 augustus 1516 enquêtes aan burgers afkomstig uit de overige MOE-landen. De enquêtes werden verzonden met een begeleidende brief en een antwoordenvelop, die niet gefrankeerd hoefde te worden.¹ Brief en enquête werden verstuurd in het Nederlands, Engels en Pools.

In de brief werd tevens gewezen op de mogelijkheid, de vragenlijst via internet in te vullen.

De aangeschreven personen zijn niet verder benaderd middels bijvoorbeeld een vooraankondiging of herinnering. Hoewel dit waarschijnlijk tot een hogere respons had geleid, is van het verder benaderen van respondenten afgezien vanwege de daarmee gepaard gaande kosten.

De enquête was voor de verzending van schriftelijke enquêtes eind augustus 58 keer ingevuld via internet. In totaal is de enquête 122 keer ingevuld via internet. Per post zijn bijna 500 ingevulde enquêtes ontvangen, waarvan er uiteindelijk 487 verwerkt zijn. Enkele vragenlijsten zijn buiten beschouwing gelaten omdat het grootste deel van de vragen niet beantwoord was of omdat er slechts commentaar op geschreven was en geen enkele vraag ingevuld was. Dit ging in totaal om minder dan tien vragenlijsten. Vragenlijsten waarop slechts enkele vragen niet ingevuld waren, zijn wel meegenomen in de verwerking.

Omdat de enquête ook via andere kanalen onder de doelgroep verspreid is en via internet ingevuld kon worden, is niet precies te zeggen hoe hoog de respons op de verzending was. Deze was ten minste 14% en ten hoogste 16%.²

¹ De vragenlijst en de brief zijn opgenomen als bijlagen 3 en 4.

² Als alleen de per post ontvangen enquêtes (487) geteld worden, was de respons 14%. Als alle na de verzending via internet ingevulde enquêtes (64) ook meegeteld worden, was de respons 16%.

3. MOE-landers in Nederland en Den Haag

3.1 Omvang

Het aantal personen afkomstig uit de Midden- en Oost-Europese EU-landen is de afgelopen jaren fors toegenomen in Nederland. Op 1 januari 2011 stonden bijna 200.000 personen uit een van deze landen in Nederland ingeschreven als inwoner of als werknemer. In 2007 waren dit er nog ongeveer 80.000.¹ In vijf jaar tijd is dit aantal dus meer dan verdubbeld. Meer dan twee derde van de ingeschreven MOE-landers is afkomstig uit Polen (136.000). Het aandeel MOE-landers is over het algemeen wat groter in land- en tuinbouwgebieden. Relatief de meeste MOE-landers wonen in het Noord-Brabantse Zundert (3% van de bevolking). Daarna volgen Den Haag met 2,5% en twee gemeenten in de Bollenstreek met allebei iets meer dan 2% (Lisse en Noordwijkerhout).

Aangezien verondersteld wordt dat niet alle MOE-landers ingeschreven zijn, ligt het daadwerkelijke aantal hoger. Volgens schattingen van Van der Heijden e.a. (2011) kan het werkelijke aantal MOE-landers in Nederland tot twee keer zo hoog zijn als het aantal dat als inwoner of werknemer geregistreerd is.

Dat er relatief veel Midden- en Oost-Europeanen uit EU-landen naar Den Haag komen, wordt verklaard door de nabijheid van werkgelegenheid in het Westland en, in mindere mate, de Bollenstreek. In Den Haag verbleven op 1 januari 2011 naar schatting tussen de 30.000 en 35.000 MOE-landers (Gemeente Den Haag 2012). Hiervan waren er ruim 12.000 ingeschreven in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA). Dit was een toename van 123% ten opzichte van 2008.

¹ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3442-wm.htm>

Midden- en Oost-Europeanen uit EU-landen in Den Haag naar herkomstland ¹

Polen	5729	47%
Bulgarije	3860	32%
Hongarije	586	5%
Roemenië	543	5%
Slowakije	480	4%
Litouwen	338	3%
Letland	234	2%
Tsjechië	197	2%
Estland	127	1%
Slovenië	28	0%
totaal	12122	101%

3.2 Migratie

Engbersen e.a. (2011) constateren dat bij Bulgaren, Polen en Roemenen sprake is van uiteenlopende patronen van arbeidsmigratie. Dit komt door de open grenzen binnen de EU waardoor op en neer reizen relatief eenvoudig is en door de specifieke werking van Europese arbeidsmarkten (zowel in Nederland als in de herkomstlanden) die verschillende mogelijkheden bieden aan verschillende groepen. Zij onderscheiden vier patronen van migratie:

- **tijdelijke, circulaire migratie:** dit betreft migranten die in Nederland werken, maar nauwelijks contact met Nederlanders hebben en amper de taal spreken. Deze migranten doen vaak – maar niet altijd – seizoenswerk.
- **transnationale of binationale migratie:** dit gaat om migranten die de taal spreken en in Nederland relatief goed geworteld zijn, maar tegelijkertijd sterke banden met het herkomstland hebben. Zij gaan vaak naar het herkomstland en sturen er veel geld heen. Dit betreft vooral hoogopgeleide migranten.
- **vestigingsmigratie:** deze migranten zijn al langer in Nederland en willen hier ook langer blijven. Zij hebben vaak ook kinderen hier en sturen weinig geld naar het herkomstland. Zij werken vaker in relatief hogere beroepen.
- **'footloose' migratie:** dit gaat om migranten die relatief kort in Nederland zijn, de taal niet goed spreken en hier niet geworteld zijn, maar tegelijkertijd ook geen sterke band met het herkomstland hebben. Deze migranten zijn vooral laag opgeleid.

¹ Het gaat hier om op 1-1-2011 in de Haagse GBA ingeschreven personen die de nationaliteit bezitten van een van de MOE-landen.

Bij deze indeling wordt aangetekend dat deze typen migratie niet in gelijke mate voorkomen. Geschat wordt dat de verdeling respectievelijk 23%, 13%, 22% en 41% is. Ook zijn er verschillen wat betreft de verdeling van de typen migratie tussen de verschillende groepen MOE-landers. Roemenen zijn bijvoorbeeld vaker 'circulair' terwijl Polen vaker 'vestigers' zijn.

Dat MOE-landers in Den Haag zich ook vestigen blijkt bijvoorbeeld uit de toename van leerlingen uit deze landen op voorscholen en basisscholen (Starrenburg en Barraya 2011).

Vrijwel alle arbeidsmigranten uit MOE-landen gaan regelmatig terug naar het land van herkomst. Van de ondervraagde arbeidsmigranten uit MOE-landen bij Weltevrede e.a. (2009) betreft dit 94%. Bijna de helft gaat drie of meer keer per jaar terug naar het herkomstland (45%).

Niet alle MOE-landers zijn arbeidsmigranten. Van de ondervraagde Polen bij Dagevos (2011) was ruim een derde geen arbeidsmigrant. Dit betrof volgmigranten (13%), migranten vanwege een Nederlandse partner (12%) en overige migranten (11%). Mannen zijn overwegend arbeidsmigrant (81%) terwijl dit voor vrouwen in mindere mate geldt (46%).

Van de ondervraagde Haagse MOE-landers bij Snel e.a. (2011) wordt werk door 47% genoemd als reden om naar Nederland te komen. Andere redenen die genoemd worden zijn de aanwezigheid van familie, vrienden of landgenoten (27%) en de voorzieningen in Nederland (15%).

Veel MOE-landers zijn pas (zeer) recent naar Nederland gekomen. Van de ondervraagden bij Snel e.a. (2011) was 71% na 2006 naar Nederland gekomen.

De helft van deze ondervraagden bij Dagevos (2011) denkt over vijf jaar nog in Nederland te wonen. Van de Poolse respondenten in Den Haag bij Snel e.a. (2011) gaf 43% aan, 'vijf jaar of langer' in Nederland te willen blijven. Bij de Roemenen en Bulgaren waren deze percentages lager (33% respectievelijk 31%). Van de ondervraagde Polen bij Engbersen e.a. (2011) geeft 20% aan voorgoed in Nederland te willen blijven.

3.3 Arbeid

Dagevos (2011) constateert dat van de Polen 69% werk heeft, hetgeen overeenkomt met autochtone Nederlanders. Groot verschil is dat Polen vooral in elementaire en lagere beroepen werken (74%) waar autochtonen veel minder vaak in werkzaam zijn (36%). Ook is het risico op werkloosheid verhoogd, omdat Polen vaak werkzaam zijn in tijdelijke banen en in sectoren waar het aanbod van werk sterk is gebonden aan het seizoen (land- en tuinbouw). Toch hebben weinig Polen een bijstandsuitkering, wellicht omdat zij wanneer zij voor langere tijd zonder werk zijn, terugkeren naar het herkomstland. In Den Haag is het aantal MOE-landers met een WWB-uitkering de afgelopen jaren wel toegenomen van tien in 2008 tot 129 in 2011 (Gemeente Den Haag 2012). Dit is 1% van het aantal ingeschreven Midden- en Oost-Europeanen.

Van de ondervraagde Bulgaren, Polen en Roemenen bij Engbersen e.a. (2011) had 95% werk (dit betrof een onderzoek onder arbeidsmigranten, vandaar het hoge percentage). Met name de Poolse respondenten werken vaak via een uitzendbureau, in veel gevallen is hierbij sprake van georganiseerde arbeidsmigratie. Het gaat dan om arrangementen waarbij het uitzendbureau voor de migrant zowel werk als tijdelijke huisvesting regelt. Slechts een kwart van de Polen werkt rechtstreeks voor een werkgever. Het aantal respondenten met een vast contract is dan ook erg laag (5%). Bijna de helft van de Poolse respondenten werkt in de agrarische sector.

Van de ondervraagde MOE-landers bij Weltevrede e.a. (2009) had meer dan driekwart laaggekwalificeerd werk, vooral in de land- en tuinbouw (47%), de industrie (15%) en de bouw (12%). Van de respondenten gaf 39% aan, onder het opleidingsniveau te werken. Dit is weinig verbazingwekkend wanneer in ogenschouw genomen wordt dat zij slechts iets lager opgeleid zijn dan de autochtone bevolking en aanzienlijk hoger dan bijvoorbeeld Turken en Marokkanen.

Ook maken de MOE-landers lange dagen: ruim een derde gaf aan, tussen de 40 en 50 uur per week te werken.

De positie van Bulgaren en Roemenen op de arbeidsmarkt wijkt af, omdat zij in tegenstelling tot andere MOE-landers vooralsnog een tewerkstellingsvergunning (TWV) nodig hebben. Veel van hen werken zonder TWV in de informele economie. Anderen werken als zelfstandig ondernemer (hoewel veelal alleen op papier, omdat dan geen TWV nodig is) of als 'posted worker' (in dienst van een bedrijf in het herkomstland, gedetacheerd bij een Nederlandse opdrachtgever).

Gemiddeld verdienen de ondervraagden € 1140 netto per maand. Er zijn wel verschillen: Polen verdienen bijvoorbeeld minder dan Bulgaren en Roemenen en vrouwen minder dan mannen. Deze verschillen zijn deels terug te voeren op verschillen in arbeidsmarktpositie.

Van de ondervraagde Polen in Den Haag bij Snel e.a. (2011) werkt een kwart in het Westland en bijna een derde elders in of buiten de provincie Zuid-Holland. Van de Bulgaren en Roemenen onder deze respondenten werkt de meerderheid wel in Den Haag.

3.4 Huisvesting

Veel van de respondenten bij Engbersen e.a. (2011) delen hun woonruimte met anderen. Meestal gaat dit om landgenoten die geen familie of vriend zijn (bij de Polen geldt dit voor 70% van de ondervraagden). Van de Polen en Bulgaren in Den Haag wonen bijna negen van de tien samen met anderen, afgezien van de partner (Snel e.a. 2011).

Veel Poolse respondenten zijn voor hun huisvesting afhankelijk van hun werkgever, als gevolg van de georganiseerde arbeidsmigratie. Bulgaren en Roemenen vinden woonruimte eerder via persoonlijke contacten (Engbersen e.a. 2011). Arbeidsmigranten verblijven veelal in bungalowparken, 'Polenhotels' en woonvoorzieningen op terreinen van werkgevers, maar Snel e.a. (2011) wijzen er op dat dit vooral op het platteland voorkomt en niet in Den Haag.

Zich vestigende Polen waren sterk vertegenwoordigd onder de respondenten bij Dagevos (2011). Deze wonen vaak zelfstandig en hebben gemiddeld ongeveer drie kamers ter beschikking.

De ondervraagden bij Engbersen (2011) zijn in meerderheid tevreden over hun woonsituatie. Deels omdat de woning tijdelijk is en deels omdat deze vergeleken wordt met de woonomstandigheden in het herkomstland. Ook de Polen bij Dagevos (2011) zijn redelijk tevreden, hoewel minder dan autochtone Nederlanders (3,7 tegen 4,4 op een schaal van 1 tot 5).

Van de MOE-landers die in 2010 in Den Haag waren ingeschreven, woonden volgens Starrenburg en Barraya (2011) de meesten in de stadsdelen Centrum (27%), Escamp (24%), Laak (20%) en Segbroek (14%). Zij merken op dat, hoewel het merendeel van de MOE-landers 'rustig werkt en woont', de groep wel opvalt. In delen van de stad als Zeehelden, ReVa, Rustenburg-Oostbroek, Transvaal en Laak verandert het straatbeeld door de aanwezigheid van deze groep.

3.5 Criminaliteit en overlast

Volgens Snel e.a. (2011b) vormen criminaliteit en overlast door MOE-landers in Den Haag 'serieuze, maar in omvang beperkte problemen.'

Van de verdachten die in 2009 door Politie Haaglanden gehoord werden, was 5% afkomstig uit MOE-landen. Gerelateerd aan schattingen omtrent de omvang van deze groep, zou het criminaliteitsniveau van Polen hoger zijn dan van autoch-

tonen, maar lager dan van niet-westerse allochtonen. De overige MOE-landers zouden vergelijkbaar zijn met autochtonen.

Meldingen van overlast door MOE-landers zijn de afgelopen jaren fors toegenomen: in de eerste drie kwartalen van 2009 was al sprake van een stijging van 265% ten opzichte van 2005. Dit betrof bijvoorbeeld drankgebruik op straat, geluidsoverlast en ruzies en vechtpartijen. Naast dat deze vormen van overlast vaker voorkomen, zijn ze bovendien gelokaliseerd in gebieden waar toch al sprake is van problemen en achterstand.

Deze overlast wordt veroorzaakt door ruimtelijke concentratie, overbewoning en drankgebruik. De overlast vindt dan ook vooral plaats in de avond, nacht en het weekend als er te veel gedronken wordt. Daarnaast wordt overlast veroorzaakt door dakloosheid. MOE-landers worden dakloos door verlies van werk, door niet nagekomen toezeggingen van vrienden om voor onderdak te zorgen en door individuele problemen als verslaving en psychische stoornissen.

In principe komen veel dakloze MOE-landers niet in aanmerking voor opvang, omdat daarvoor een voorwaarde is dat men ten minste twee jaar aantoonbaar in Den Haag verblijft. Uitzonderingen vormen de nachtopvang van de Kessler stichting en de dagopvang van het Leger des Heils. Hierdoor hebben beide instellingen te maken met een toename van daklozen uit MOE-landen. In 2009 gebruikten 600 van hen de dagopvang van het Leger des Heils.

Gemeente Den Haag is in 2012 begonnen met een project dat gericht is op vrijwillige terugkeer van EU-arbeidsmigranten die geen perspectief hebben in Nederland. Dit gaat vooral om daklozen en is bedoeld om tegen te gaan dat zij op straat voor overlast zorgen.¹

De meeste Poolse respondenten bij Snel e.a. (2011b) wijzen erop dat de meerderheid van de Polen geen criminaliteit en overlast veroorzaakt. Wel zou het voorkomen bij vooral jongeren en werklozen. Zij stellen bovendien dat juist andere groepen overlast veroorzaken, zoals Marokkanen en Turken. Volgens de auteurs is dit proces van vergelijking en schuldtoekenning 'kenmerkend voor wijken waar talloze nationaliteiten naast elkaar wonen.'

3.6 Integratie en discriminatie

Volgens Dagevos (2011) is in algemene zin de sociale afstand tussen Polen en autochtonen niet heel groot. Polen gaan vaak om met andere Polen, maar ook opvallend vaak met autochtone Nederlanders. Polen blijken tamelijk geëmancipeerde opvattingen te hebben over de rollen van mannen en vrouwen. Ook hun opvattingen over homoseksualiteit zijn moderner dan werd verwacht. Wel nemen veel Poolse jongeren een ongunstige positie in. Ze zijn vaak laag opgeleid,

¹ RIS 248008

hebben een minder goede gezondheid en hoge werkloosheid. Ze gaan vooral om met andere Polen en voelen zich in Nederland niet thuis.

Van de Bulgaarse, Poolse en Roemeense respondenten bij Engbersen e.a. (2011) heeft ongeveer de helft buiten het werk geen contact met autochtone Nederlanders. De andere helft heeft dat wel. Een groot deel – 57% – van de ondervraagden geeft aan, geen of slechts een paar woorden Nederlands te spreken. Het merendeel stelt wel, graag (beter) Nederlands te willen leren en daarvoor ook zelf te willen betalen.

MOE-landers zijn, als EU-burgers, niet verplicht om een inburgeringscursus te volgen. Wel kunnen zij vrijwillig inburgeren. In Den Haag begonnen 762 MOE-landers in 2010 vrijwillig aan een inburgeringscursus en namen meer dan 200 MOE-landers deel aan een 'taal in de buurt'-cursus¹ (Gemeente Den Haag 2010).

In het meeste onderzoek naar MOE-landers wordt wel ingegaan op integratie, maar niet op discriminatie. Een aantal respondenten bij Snel e.a. (2011b) stelt wel dat Polen in Den Haag gediscrimineerd worden. Zij vinden dat problemen die door (sommige) MOE-landers worden veroorzaakt, worden uitvergroot en gegeneraliseerd.

Van de ondervraagde Polen bij Dagevos (2011) ervaart ruim een derde discriminatie. Dit percentage is lager dan onder de 'klassieke' migrantengroepen (van de Turken, Marokkanen en Antillianen geeft rond de 40% aan, discriminatie te ervaren). Geslacht, opleidingsniveau, migratiemotief of verblijfsduur zijn niet van invloed op de persoonlijke ervaringen met discriminatie, maar leeftijd wel: de groep van 45 tot en met 64 jaar ervaart de minste discriminatie.

3.7 Conclusie

Het aantal MOE-landers in Nederland en in Den Haag is de afgelopen jaren fors toegenomen. Het precieze aantal is niet bekend maar wordt in Den Haag geschat op tussen de 30.000 en 35.000. Behoorlijke percentages MOE-landers geven aan, voor langere tijd of permanent in Nederland te willen blijven.

Werk is de belangrijkste reden waarom MOE-landers naar Nederland komen, maar niet de enige. MOE-landers die in Den Haag wonen, werken vaak elders. Zij doen veelal laaggeschoold werk onder hun opleidingsniveau, in vooral de land- en tuinbouw.

¹ Bij 'taal in de buurt' gaat het om Nederlands leren in de eigen buurt, waarbij de nadruk ligt op spreken en luisteren. De lessen zijn vrijwillig en toegankelijk voor iedereen vanaf 18 jaar en worden twee keer per week gegeven voor een periode van minimaal 24 weken.

MOE-landers delen hun woonruimte veelal met anderen, maar zijn toch in meerderheid tevreden over hun woonsituatie. In Den Haag wonen MOE-landers vooral in Centrum, Escamp, Laak en Segbroek.

Criminaliteit en overlast door MOE-landers in Den Haag zijn serieuze problemen, maar in omvang beperkt. Overlast, die wel is toegenomen de afgelopen jaren, wordt toegeschreven aan ruimtelijke concentratie, overbewoning en drankgebruik. Ook zorgen dakloze MOE-landers voor overlast.

MOE-landers erkennen dat sommigen van hen problemen veroorzaken, maar vinden ook dat er sprake is van generalisatie en discriminatie jegens de groep. Van de Polen in Nederland ervaart een derde discriminatie.

4. Discriminatieklachten 2007-2011

4.1 Omvang

Mensen die discriminatie ervaren, kunnen dit melden bij Bureau Discriminatiezaken. Indien de betrokkene dit wenst en het mogelijk is, kan het bureau de persoon in kwestie ondersteuning bieden.

Klachten over discriminatie van Midden- en Oost-Europeanen in Hollands Midden en Haaglanden namen de afgelopen jaren behoorlijk toe, hoewel het toch nog om lage aantallen ging. Werden in 2007 slechts zeven klachten van MOE-landers geteld, was dit in de laatste jaren toegenomen tot twintig of meer per jaar. In totaal werden in de afgelopen vijf jaar 79 discriminatieklachten van MOE-landers geregistreerd. Dit was iets meer dan 2% van het totaal aantal discriminatieklachten. Algemeen wordt echter verondersteld dat als het gaat om discriminatie, er sprake is van forse onderrapportage (Kik 2012b).

4.2 Discriminatiegronden

Klachten van MOE-landers betreffen vrijwel uitsluitend discriminatie op grond van ras en nationaliteit (96%). Dit beeld wijkt af van het totaal aantal klachten, dat in dezelfde periode voor 61% discriminatie op grond van ras en nationaliteit betrof. Discriminatie op andere gronden wordt door MOE-landers nauwelijks gemeld. Dit betekent niet dat zij niet met discriminatie op andere gronden geconfronteerd worden. Onbekendheid met het feit dat discriminatie op andere gronden als leeftijd of seksuele gerichtheid ook gemeld kan worden speelt hier mogelijk een rol.

Ras is een juridische term, die in overeenstemming met internationale verdragen en jurisprudentie breed dient te worden uitgelegd, en huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming omvat.

Het begrip nationaliteit betreft nationaliteit in staatkundige zin, ongeacht de etnische afkomst ('paspoortnationaliteit').

Voorbeeld:

Een vrouw meldt dat zij ongevraagd is blootgesteld aan een tirade van een buurtbewoner over een Pools gezin dat in de wijk woont. De buurtbewoner klaagde tegen haar dat de waarde van zijn huis is gedaald is omdat er Polen in de wijk zijn komen wonen. Tevens beklagde hij zich erover dat de Polen 'al het werk overnemen' waardoor zijn kinderen geen werk vinden en dat de 'Poolse kinderen Nederlands moeten leren'.

4.3 Maatschappelijke terreinen

De meeste klachten van MOE-landers gaan over de arbeidsmarkt (30%), gevolgd door commerciële dienstverlening en media en reclame (allebei 14%). Het relatief hoge aantal mediaklachten in vergelijking met alle discriminatieklachten houdt rechtstreeks verband met de vaak negatieve berichtgeving door verschillende media over deze groep.

4.4 Aard

Het grootste deel van de klachten betreft omstreden behandeling (uitsluiting, toepassing van regels; 70%). Daarnaast heeft een behoorlijk deel betrekking op bejegening (vooral belediging; 28%).

Voorbeeld:

Een vrouw uit een 'MOE-land' die niet in het bezit is van de Nederlandse nationaliteit solliciteert bij een vervoersbedrijf naar de functie van controleur.

Zij ontvangt een afwijzing, waarbij als reden gegeven wordt dat het hebben van de Nederlandse nationaliteit een vereiste is voor de functie.

Bureau Discriminatiezaken schrijft het vervoersbedrijf aan en brengt onder de aandacht dat het maken van onderscheid op grond van nationaliteit bij het aanbieden van een betrekking strijd met de AWGB oplevert, tenzij dit gebaseerd is op algemeen verbindende voorschriften.

Het bedrijf laat in een reactie weten dat men deze eis hanteerde omdat men in de veronderstelling verkeerde, dat dit een wettelijk vereiste was. Nu dit niet zo blijkt te zijn, heeft men het beleid aangepast. Het vervoersbedrijf verontschuldigt zich voor de gang van zaken en biedt de vrouw aan, alsnog in de selectieprocedure opgenomen te worden. Zij ziet hier echter van af.

De aard van de klachten van MOE-landers wijkt niet af van de klachten van andere groepen. Er kan niet gesproken worden van specifieke 'MOE-landersklachten'. De vormen van uitsluiting en bejegening waar Polen en andere MOE-landers mee te maken krijgen, zijn niet aan deze groep voorbehouden.

Voorbeeld:

Een Poolse man die in Nederland woont en in het bezit is van een Pools rijbewijs, wil een auto huren. Hij krijgt bij een autoverhuurbedrijf echter te horen dat men geen auto's verhuurt aan mensen uit Oostbloklanden met een rijbewijs uit een van deze landen. Doel van dit beleid zou zijn het voorkomen

van fraude.

De man voelt zich gediscrimineerd en wendt zich tot Bureau Discriminatiezaken, dat het verhuurbedrijf schriftelijk om opheldering vraagt. Per brief laat het bedrijf weten dat dit beleid is ingesteld aangezien 'door deze groepering diverse auto's zijn gehuurd en verduisterd.' Bureau Discriminatiezaken laat het bedrijf hierop weten dat dit beleid strijd met de Algemene Wet Gelijke Behandeling oplevert en verzoekt het bedrijf om het beleid aan te passen. Omdat het verhuurbedrijf hier niet meer op reageert, legt Bureau Discriminatiezaken de zaak voor aan de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) met het verzoek om een oordeel.

De CGB onderzoekt de zaak en hoort ter zitting de partijen. Uiteindelijk concludeert de CGB dat het gewraakte beleid inderdaad strijd met de wet oplevert. De CGB heeft weliswaar begrip voor het feit dat het verhuurbedrijf fraude wil bestrijden, maar oordeelt dat het beleid uitgaat van vooroordelen over een groep personen van dezelfde afkomst of nationaliteit en daarom strijd met de wet oplevert.¹

4.5 Geografische spreiding

De meeste incidenten vonden plaats in Den Haag (32%), gevolgd door het Westland (6%). De overige klachten zijn verspreid over vrijwel de hele regio's Hollands Midden en Haaglanden.

Ook wat de geografische spreiding betreft, wijken de klachten van 'MOE-landers' niet noemenswaardig af van het totaal aantal discriminatieklachten.

4.6 Slachtoffers

Verreweg het grootste deel van de klachten van MOE-landers is afkomstig van Polen (65%), gevolgd door Bulgaren en Roemenen (13% respectievelijk 11%).

De slachtoffers zijn vrijwel even vaak vrouw (46%) als man (43%). In de overige gevallen gaat het om zaken waar sprake is van een gezin, groep of organisatie als slachtoffer of om zaken waar geen sprake is van een individueel te benoemen slachtoffer.

De klachten van de grootste groep MOE-landers, de Polen, zijn vergeleken met de vijf grootste herkomstgroepen, in relatie tot de bevolkingsomvang. Hier dient wel de kanttekening bij gemaakt te worden dat hier is uitgegaan van de geregistreerde bevolkingsomvang (CBS StatLine), die lager zal zijn dan de daadwerkelijke om-

¹ CGB 2010-14

vang. Veel – in dit geval – Polen laten zich namelijk niet in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) inschrijven, wanneer ze zich niet permanent willen vestigen (de pendelende arbeidsmigranten). Die zijn hier niet in opgenomen. Op basis van onderzoek wordt geschat dat ongeveer één op de drie MOE-landers ingeschreven is in de GBA (Gemeente Den Haag 2010). Wordt deze schatting gebruikt om de bevolkingsomvang te bepalen, dan is het relatieve aantal klachten behoorlijk lager.

Wordt uitgegaan van het ingeschreven aantal Polen, is het aantal klachten van deze groep 8,8 per 10.000 inwoners per jaar. Alleen Marokkanen scoren dan hoger (14,1). Wordt echter gekeken naar het geschatte aantal Polen, dan gaat het om 2,9 klachten per 10.000 inwoners per jaar. Dit is lager dan de vier grootste allochtone groepen, maar toch wel bijna twee keer zo hoog als het aantal van autochtonen (1,5).

Wordt gekeken naar de woonplaats van de slachtoffers dan is te zien dat de meeste slachtoffers woonachtig waren in Den Haag (42%). De overige slachtoffers waren verspreid over de hele regio's Hollands Midden en Haaglanden.

4.7 Signalen

Naast klachten over discriminatie krijgt Bureau Discriminatiezaken ook signalen, bijvoorbeeld in netwerkcontacten, bij bijeenkomsten en voorlichtingen en tijdens panelgesprekken met sleutelfiguren uit het maatschappelijk veld.¹

De meeste signalen die Bureau Discriminatiezaken krijgt over Midden- en Oost-Europeanen komen uit het Westland. Men is hier nogal overvallen door de 'Polengolf'. Er waren in eerste instantie huisvestingsproblemen, maar inmiddels weten betrokken partijen als gemeente en politie hoe hier mee om te gaan. Polen worden wel vaak aangehouden door de politie (drank, aanrijdingen). Onlangs was er een inbraakgolf, toen werd door sommige inwoners ook direct gezegd, 'dat waren natuurlijk Polen'. De Polen zijn in het Westland dan ook de 'nieuwe Marokkanen'. Het negatieve imago van Polen in het Westland werd in september 2011 ook duidelijk in beeld gebracht in een uitzending van EenVandaag.² Dergelijke signalen werden eerder ook al opgevangen in de Bollenstreek.

Ook in Den Haag zijn Polen echter een 'issue'. Vooral in de stadsdelen Laak en Segbroek komt dit naar voren. Polen zouden veel overlast veroorzaken. In Segbroek wordt gezegd dat discriminatie voorkomt in het stadsdeel, voornamelijk gericht tegen 'moslims en Polen'. De discriminatie zou zich vooral voordoen op straat en bij

¹ Onder andere vertegenwoordigers van zelf- en belangenorganisaties (allochtonen, homo's, ouderen), hulpverleners, welzijnswerkers, personen uit zorg, onderwijs en woningbouw en politiefunctionarissen.

² <http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1110629>

burenruzies. Verondersteld wordt dat onbekendheid met elkaar hier een rol speelt. Daarnaast zijn er signalen, vooral afkomstig uit het onderwijs, dat Midden- en Oost-Europeanen zich schuldig maken aan discriminatie jegens niet-westerse bevolkingsgroepen.

In juni 2012 zijn specifiek ten behoeve van onderhavig onderzoek twee groeps gesprekken gehouden met Polen in Den Haag.¹ In deze gesprekken kwamen vooral verhalen naar voren over discriminatie op de arbeidsmarkt: Poolse werknemers worden stelselmatig ongelijk behandeld in vergelijking met werknemers van andere afkomst. Bejegening op de werkvloer wordt genoemd, maar het gaat vooral om verschillen in beloning en andere arbeidsvoorwaarden. Voorbeelden zijn dat Polen moeten werken op feestdagen, terwijl Nederlanders vrij krijgen; sneller en harder moeten werken; mensen die zonder adequate bescherming met gevaarlijke stoffen moeten werken; werkgevers die proberen bij ongevallen en ziekte hun verantwoordelijkheid te ontduiken. Hierbij wordt misbruik gemaakt van het gebrek aan kennis over hun rechten bij Poolse werknemers.

Als het vrouwen betreft, werd ook seksuele intimidatie vaak genoemd. Zo werd verteld dat bij een bepaald uitzendbureau de 'bazen' steeds alleenstaande Poolse vrouwen zochten, die dan met de 'bazen' seks moesten hebben om werk te krijgen of te houden. Opvallend is dat in deze gesprekken naar voren gebracht werd dat vooral werkgevers van Turkse en Marokkaanse afkomst zich schuldig zouden maken aan uitbuiting en intimidatie van Polen.

Na de arbeidsmarkt werd vooral de woonomgeving genoemd als terreinen waar Polen discriminatie ondervinden. Het gaat dan vooral om vandalisme: huizen waar Polen wonen worden beklad en auto's met Poolse kentekens worden bekrast en er wordt lijm in de sloten gedaan.

4.8 Conclusie

De afgelopen vijf jaar werden 79 discriminatieklachten van MOE-landers geregistreerd (iets meer dan 2% van het totaal aantal discriminatieklachten). Verreweg de meeste klachten zijn afkomstig van Polen (65%).

De klachten betreffen vrijwel uitsluitend discriminatie op grond van ras en nationaliteit. De meeste klachten gaan over de arbeidsmarkt, gevolgd door commerciële dienstverlening en media en reclame. De klachten gaan vaker over uitsluiting dan over bejegening.

Signalen en gesprekken bevestigen dat deze groep vooral discriminatie ervaart op de arbeidsmarkt.

¹ Een groep bestond uit drie vrouwen, die alle drie al wat langer in Nederland wonen en Nederlands spreken. De andere groep bestond uit vier vrouwen en één man die korter in Nederland zijn en niet of nauwelijks Nederlands spreken.

5. Enquête

5.1 Respondenten

Bijna driekwart van de ruim 600 respondenten valt in de leeftijdscategorieën tussen de 26 en 45 jaar (71%). Slechts een beperkt deel van de respondenten is beneden de 26 of boven de 45 (13% respectievelijk 16%).¹

Meer dan driekwart van de respondenten is vrouw. Waarom er veel meer vrouwen dan mannen onder de respondenten zijn is niet duidelijk. Bij een enquête over discriminatie onder de gehele Haagse bevolking in 2011 was het aandeel vrouwelijke respondenten ook hoger, maar was het verschil toch kleiner (Kik 2012).

Bijna tweederde van de respondenten is afkomstig uit Polen, gevolgd door Roemenië (13%), Bulgarije (11%), Hongarije (10%) en de Baltische staten (7%). In vergelijking met de Haagse bevolking zijn Polen onder de respondenten licht oververtegenwoordigd; Hongaren en Roemenen zijn behoorlijk oververtegenwoordigd en Bulgaren juist fors ondervertegenwoordigd.

Iets meer dan de helft van de respondenten is sinds 2007 of korter in Nederland. Bijna driekwart is tien jaar of korter in Nederland.

De meeste respondenten (bijna tweederde) geven aan, meerdere talen te spreken in het dagelijks leven. Ruim een kwart spreekt Nederlands, een klein deel Engels of de eigen taal. Minder dan een kwart van de respondenten heeft (ook) de Nederlandse nationaliteit. Dit betreft logischerwijs voornamelijk respondenten die al langer in Nederland zijn (94% van de respondenten die de Nederlandse nationaliteit heeft, is sinds voor 2007 in Nederland).

Verreweg de meeste respondenten geven aan, ingeschreven te zijn in de Gemeentelijke Basisadministratie (86%). Dit is niet verwonderlijk, gezien het feit dat de meeste respondenten zijn geworven via een steekproef uit de GBA. Wel opvallend is, dat 11% toch aangeeft, niet te weten of men is ingeschreven. Het hoge percentage ingeschreven respondenten betekent dat vestigingsmigranten hoogstwaarschijnlijk oververtegenwoordigd zijn, aangezien zij vaker ingeschreven zullen zijn dan bijvoorbeeld tijdelijke migranten (zie 3.2).

1 Tabellen waarin de antwoorden op de vragen volledig zijn weergegeven, zijn opgenomen als bijlage 2.

De meeste respondenten wonen in Den Haag. Ook dit is weinig verrassend gelet op het feit dat de meeste respondenten zijn geworven via een steekproef uit de Haagse GBA.

Hoewel 91% van de respondenten in Den Haag woont, werkt iets minder dan de helft ook in Den Haag. 15% werkt elders in Haaglanden (vooral in het Westland) en bijna 20% werkt elders in Nederland. 14% werkt niet (werkzoekend of gepensioneerd) en een klein deel geeft aan niet op een specifieke plek te werken, maar op verschillende plaatsen of door heel Nederland (5%).

5.2 Mate van de ervaren discriminatie

De respondenten werd gevraagd, of zij het afgelopen jaar discriminatie ervaren hebben. Zij konden ook één of meer voorbeelden geven, indien van toepassing. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat het hier gaat om ervaren discriminatie. Het was vanzelfsprekend niet mogelijk, te toetsen of de discriminatie die de respondenten ervaren hebben, ook daadwerkelijk discriminatie in de zin der wet was. Wel is het zo dat de voorbeelden die genoemd werden, in verreweg de meeste gevallen betrekking hadden op wat in ieder geval daadwerkelijke discriminatie zou kunnen zijn. Er werden niet of nauwelijks voorbeelden genoemd die duidelijk geen betrekking hadden op discriminatie.

Iets meer dan de helft van de respondenten geeft aan, het afgelopen jaar discriminatie ervaren te hebben (52%). Bij de meeste van deze respondenten ging het wel om minder dan vijf keer. Kleinere aantallen respondenten geven aan, vaker discriminatie ervaren te hebben in het afgelopen jaar.

Het percentage respondenten dat discriminatie ervaren heeft, is hoog te noemen. Het is vergelijkbaar met de percentages die in ander onderzoek gevonden werden onder personen van Marokkaanse en Turkse afkomst (Coenders e.a. 2010). In eerder onderzoek onder Polen werd een lager percentage ervaren discriminatie gevonden van ruim een derde (Dagevos 2011).

Hier kan selectieve respons een rol gespeeld hebben: mensen die over een onderwerp iets te melden hebben of er zelf ervaring mee hebben, kunnen sneller geneigd zijn aan een enquête over dat onderwerp mee te doen. Wat ook een rol gespeeld kan hebben, is het feit dat een schriftelijke vragenlijst gebruikt is, die anoniem beantwoord kon worden. Bij deze methode is de kans op het geven van sociaal wenselijke antwoorden lager dan bij bijvoorbeeld telefonische enquêtes of *face-to-face* afgenomen vragenlijsten, zeker wanneer het om 'gevoelige' onderwerpen gaat (Feskens e.a. 2010). Men is dan eerder geneigd te zeggen dat men geen discriminatie ervaart.

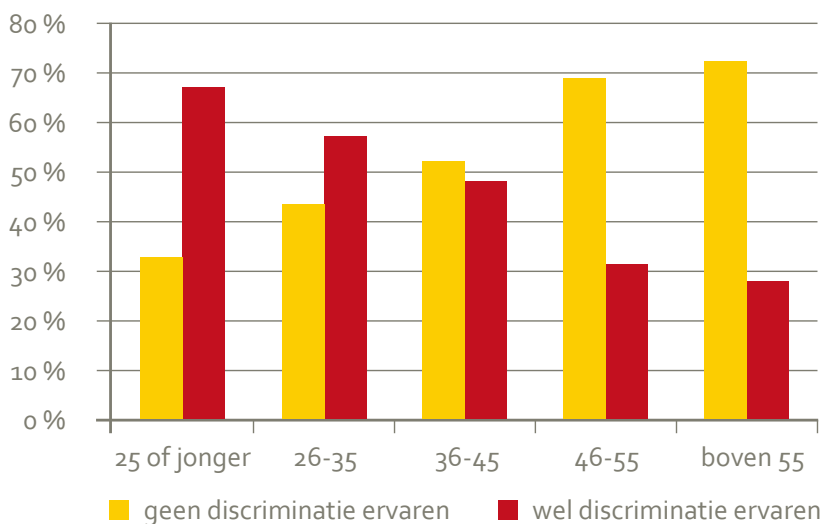
Ook bij een anonieme enquête kan het echter zijn, dat respondenten aangeven geen discriminatie ervaren te hebben, terwijl dit wel het geval is. Het negeren en niet willen erkennen van discriminatie omdat men zich niet in een slachtofferrol wil plaatsen, is een bekend *coping* mechanisme (Andriessen e.a. 2007).

- 'Hoewel ik geen discriminatie heb ervaren in Nederland, is het wel zo dat altijd als ik mezelf voorstel en zeg dat ik uit Polen kom, ik de volgende vragen krijg: Werk je in de kassen? Werk je in de bouw? Ken je iemand die mijn badkamer kan repareren of mijn muren verven?'

Er is een verband tussen de leeftijd van de respondenten en de ervaren discriminatie: de jongste respondenten stellen het vaakst discriminatie te ervaren en de oude het minst. Van de groep van 25 jaar of jonger heeft 67% discriminatie ervaren. Dit neemt af tot 27% voor de groep van 55 jaar of ouder. In onderstaande grafiek is dit goed te zien.

Dat jongeren meer discriminatie ervaren dan ouderen, komt overeen met de uitkomsten van onderzoek onder de vier grootste migrantengroepen (Coenders e.a. 2010). Daar wordt als deelverklaring geopperd dat jongeren 'zich vaker in situaties begeven waar discriminatie kan optreden. Dat kan bijvoorbeeld zijn tijdens het uitgaansleven of in het openbaar vervoer, maar ook tijdens de opleiding of bij het zoeken naar werk.' Wellicht speelt dit bij Midden- en Oost-Europeanen ook een rol. Op basis van deze enquête kan dit echter niet eenduidig bevestigd worden.

Ervaren discriminatie naar leeftijd respondenten

Tussen mannen en vrouwen is er nauwelijks verschil als het gaat om de ervaren discriminatie. Wat dit betreft komen MOE-landers overeen met personen van Surinaamse en Antilliaanse afkomst, terwijl onder personen van Marokkaanse en Turkse afkomst mannen vaker discriminatie ervaren dan vrouwen (Coenders e.a. 2010).

Als wordt gekeken naar de herkomstlanden, zijn er kleine verschillen. De groep Hongaarse respondenten ervaart duidelijk minder discriminatie dan de meeste andere groepen (28%). De grootste groep, de Polen, zit iets boven het gemiddelde van alle groepen (57%).¹

De verblijfsduur in Nederland is ook van invloed op het wel of niet ervaren van discriminatie: van de respondenten die sinds voor 2007 in Nederland zijn, heeft 45% discriminatie ervaren tegen 58% van de respondenten die in 2007 of later naar Nederland gekomen zijn.

Eveneens is een verband te zien tussen de taal die respondenten spreken in het dagelijks leven en de ervaren discriminatie. Respondenten die aangeven Nederlands te spreken, ervaren minder vaak discriminatie: 34% van deze groep. Van de respondenten die meerdere talen spreken is dit 58% en van de respondenten die de eigen taal spreken zelfs 68%. Dit kan de veronderstelling ondersteunen dat sommige vormen van discriminatie die ervaren worden, voortkomen uit miscommunicatie.

Sommige respondenten zien echter een ander verband tussen beheersing van de Nederlandse taal en discriminatie:

- *'Ik heb de Nederlandse taal vrij snel geleerd, misschien ook een reden dat mensen mij makkelijker accepteerden.'*
- *'Ik praat Nederlands, heb dus minder problemen, maar mijn vriendin uit Litouwen wordt uitgescholden door burens en 'Oostblokhoer' genoemd. Alleen omdat ze wat minder Nederlands spreekt.'*

Ook het wel of niet hebben van de Nederlandse nationaliteit houdt verband met ervaren discriminatie: respondenten met de Nederlandse nationaliteit geven minder vaak aan, discriminatie te ervaren dan respondenten die niet de Nederlandse nationaliteit hebben (29% tegen 58%).

¹ Van de respondenten uit Estland had geen enkele respondent discriminatie ervaren. Dit betrof echter slechts drie respondenten.

Wanneer genoemde verbanden nader beschouwd worden, is te zien dat er een overlap bestaat tussen bepaalde verbanden: respondenten die langer in Nederland zijn, hebben bijvoorbeeld vaker de Nederlandse nationaliteit, spreken vaker Nederlands in het dagelijks leven en zijn ook ouder. Dit verklaart ook waarom de Hongaarse groep minder vaak discriminatie ervaart dan de andere groepen: deze groep is ouder, is langer in Nederland, heeft vaker de Nederlandse nationaliteit en spreekt vaker Nederlands in het dagelijks leven.

Genoemde kenmerken kunnen beschouwd worden als indicatoren voor integratie. Dit wijst er op dat Midden- en Oost-Europeanen, naarmate zij meer geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving, minder discriminatie ervaren. De zogenaamde integratieparadox zou dan niet op de groep MOE-landers van toepassing zijn; eerder het omgekeerde. Met integratieparadox wordt bedoeld dat allochtonen die meer geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving, juist meer discriminatie ervaren en zich minder geaccepteerd voelen in Nederland. Deze integratieparadox wordt gevonden bij niet-westerse allochtonen (Gijsberts en Dagevos 2009).

Een verklaring voor het dit verschil tussen Midden- en Oost-Europeanen enerzijds en niet-westerse allochtonen anderzijds zou kunnen zijn dat de ervaren etnische en sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en de eerste groep kleiner is dan tussen autochtonen en de tweede groep. MOE-landers zullen in de regel minder verschillen van autochtonen in voorkomen en waarschijnlijk ook wat betreft 'normen en waarden' minder ver van autochtonen af staan dan niet-westerse groepen. Wanneer MOE-landers hun best doen om 'mee te doen' in de samenleving, kan dit tot gevolg hebben dat dit door autochtonen gewaardeerd wordt en zij minder met discriminatie geconfronteerd worden. Wanneer niet-westerse allochtonen hun best doen om 'mee te doen' in de samenleving, hebben zij nog steeds het gevoel niet geaccepteerd te worden en ervaren zij juist meer discriminatie. Vooralsnog is deze verklaring een veronderstelling, die het echter wel verdient nader onderzocht te worden.

5.3 Aard van de ervaren discriminatie

Vervolgens werd gevraagd, indien men discriminatie ervaren had, op welke grond(en) men gediscrimineerd was. Verreweg het meest genoemd werden hier ras en/of nationaliteit (80%).¹ Ook genoemd, maar veel minder vaak, werden geslacht (7%) en leeftijd en seksuele gerichtheid (allebei 4%).

¹ Ras en nationaliteit waren als aparte gronden in de enquête opgenomen, maar bleken moeilijk uit elkaar te houden. Respondenten die aangaven discriminatie op grond van nationaliteit ervaren te hebben, gaven vaak voorbeelden die – volgens de wet – als discriminatie op grond van ras gekwalificeerd zouden worden. Derhalve zijn deze gronden hier samengevoegd.

Dit is toch enigszins opvallend, omdat de geregistreeerde klachten van deze groep vrijwel uitsluitend betrekking hebben op de gronden ras en/of nationaliteit. Wellicht is bij MOE-landers niet of minder goed bekend dat discriminatie op andere gronden ook gemeld kan worden.

De respondenten konden ook aangeven, wat de aard van de ervaren discriminatie was. Het meest genoemd worden opmerkingen en schelden (45%) gevolgd door uitsluiting (31%). Zaken als geweld en vernieling van eigendommen worden ook genoemd, weliswaar minder vaak maar toch veelvuldiger dan op grond van de geregistreeerde klachten verondersteld zou worden. Uit de voorbeelden blijkt dat dit vooral vandalisme in de woonomgeving betreft, bijvoorbeeld gericht tegen huizen waar MOE-landers wonen of auto's met Poolse kentekens.

Ook werd gevraagd naar de maatschappelijke terreinen waar men discriminatie ervaren had. Het meest genoemd worden de werkvloer (25%) en de woonomgeving of op straat (22%), gevolgd door bij het solliciteren (15%), in de media (11%) en bij het zoeken van huisvesting (10%).

- *'Toen ik een appartement aan het zoeken was werd ik geweigerd vanwege mijn nationaliteit. Ik kreeg gewoon te horen dat ze een Nederlander of West-Europeaan zochten.'*

Discriminatie bij het afnemen van goederen en diensten wordt minder vaak genoemd (3%) dan op basis van de geregistreeerde klachten verwacht zou worden. Mogelijk worden dergelijke zaken relatief vaak gemeld, omdat in dergelijke gevallen vaker bewijs zal zijn (in de vorm van op schrift gestelde acceptatie- of leveringsvoorwaarden).

De voorbeelden die genoemd worden hadden betrekking op veel verschillende vormen van discriminatie. Het meest genoemd werden ongelijke behandeling op het werk, slecht en/of onvriendelijk geholpen worden bij winkels of instanties, afgewezen worden bij sollicitaties, opmerkingen op het werk en op straat en het weigeren van de toegang tot goederen en diensten.

Voorbeelden van discriminatie op het werk gaan vaak over werkgevers die MOE-landers anders behandelen dan andere werknemers (moeten harder werken, ongunstigere arbeidsvoorwaarden) en misbruik maken van het feit dat deze groep vaak niet goed op de hoogte is van de rechten en plichten in Nederland. Voorbeelden betreffen echter ook vaak bejegening op het werk, zowel door leidinggevenden als directe collega's en klanten of patiënten.

- *'Ik werk in de zorg en mensen maken opmerkingen dat ik dronken ben op het werk, willen niet door mij behandeld worden, zeggen dat ze goed op hun portemonnee letten als ik in de buurt ben.'*

Het beeld dat naar voren komt uit de genoemde voorbeelden is dat Midden- en Oost-Europeanen vooral hinder ondervinden van negatieve beeldvorming over deze groep. Veel respondenten merken op dat zij als laagopgeleid, dom en arm gezien worden door bijvoorbeeld collega's of burens, vanwege hun herkomst. Sommige respondenten hebben het gevoel dat Midden- en Oost-Europese landen door veel Nederlanders beschouwd worden als 'derde wereld landen.'

- *'Ik was aan het winkelen met een Poolse vriendin. In een schoenenwinkel bespraken we in het Pools de schoenen en vroeg ik aan een verkoopster of ik een paar schoenen kon passen. Haar reactie was: 'Deze schoenen zijn te duur hoor, kun je toch niet betalen.' Waarbij ze minachtend mij van top tot teen opnam.'*

Ook geven veel respondenten aan dat zij ervaren dat hun bevolkingsgroep vooral geassocieerd wordt met diefstal ('vandaag gestolen, morgen in Polen'), alcohol-misbruik en – in mindere mate – prostitutie. Veel respondenten zien de media als verantwoordelijk voor deze negatieve beeldvorming, hoewel ook naar de politiek gewezen wordt.

- *'Ik zie vooral het negatieve in de media. Dat wekt discriminatie op.'*
- *'Ik hoor regelmatig negatieve opmerkingen over MOE-landers, opgewekt door de nadruk op negatieve gevallen in de media, waardoor enkelingen het beeld van een grote groep bepalen.'*

Deze beeldvorming speelt een rol op alle maatschappelijke terreinen. Er zijn ook geen opvallende verschillen tussen de respondenten wat betreft leeftijd, verblijfsduur of herkomstland als het gaat om welke voorbeelden genoemd worden. Een uitzondering wordt gevormd door een specifiek punt van verschillende Bulgaarse en Roemeense respondenten, die aangeven dat zij het als discriminatie ervaren dat zij, ondanks het feit dat zij uit een EU-land afkomstig zijn, toch een tewerkstellingsvergunning nodig hebben om in Nederland te mogen werken.

5.4 Vergelijking met andere landen

De respondenten werd vervolgens de vraag voorgelegd, of zij ook in een ander West-Europees land of andere West-Europese landen gewoond hadden. Bijna een derde beantwoordde deze vraag bevestigend. Dit wijst erop dat deze groep

behoorlijk internationaal mobiel is, ook al ging het om respondenten die voor verreweg het grootste deel in de GBA ingeschreven zijn en in de meeste gevallen ook al meerdere jaren in Nederland verblijven. Dit wordt onderstreept door het feit dat 24% van de respondenten die aangaf ook in een ander West-Europees land gewoond te hebben, twee of zelfs meer landen noemde.

Van de andere West-Europese landen waar men gewoond had, werden het meest genoemd Duitsland (25%) en het Verenigd Koninkrijk (24%), gevolgd door Frankrijk (12%). Verder werd nog een behoorlijk aantal landen enkele keren genoemd. Bijna tweederde van de respondenten die in een ander West-Europees land gewoond had, gaf aan daar minder discriminatie te hebben ervaren dan in Nederland. Een beperkt deel had elders even veel discriminatie ervaren of meer dan in Nederland (14% respectievelijk 13%).

Er zijn wat dit betreft nauwelijks verschillen te zien als gekeken wordt naar de landen waar de respondenten gewoond hebben, met uitzondering van Oostenrijk. De respondenten die daar gewoond hebben, hebben vrijwel zonder uitzondering daar meer discriminatie ervaren dan in Nederland.

Het is moeilijk te zeggen of dit betekent dat Midden- en Oost-Europeanen in Nederland inderdaad vaker discriminatie ervaren dan in andere West-Europese landen. In een survey in 2008 gaf 26% van de Poolse respondenten in Nederland aan, het afgelopen jaar discriminatie ervaren te hebben. In het Verenigd Koninkrijk was dit 11%. Van de Roemenen in Italië was dit 29% en in Spanje 26% (European Union Agency for Fundamental Rights 2009). Dit zou kunnen bevestigen dat deze groepen elders in West-Europa inderdaad minder discriminatie ervaren dan in Nederland. Vergelijkend onderzoek tussen de verschillende EU-landen is wat dit betreft echter niet beschikbaar.

5.5 Meldgedrag

Tot slot werden enkele vragen gesteld, die tot doel hadden enig inzicht in het meldgedrag van de respondenten te verkrijgen. Allereerst werd gevraagd, of men op de hoogte was van de mogelijkheid om discriminatie te melden bij Bureau Discriminatiezaken. Slechts een derde van de respondenten gaf aan, van deze mogelijkheid op de hoogte te zijn. Dit is een opvallend laag percentage. Bij een enquête over discriminatie onder de gehele Haagse bevolking in 2011 was tweederde van de respondenten wel van deze mogelijkheid op de hoogte (Kik 2012). De mogelijkheid tot melden is bekender bij ouderen dan bij jongeren, terwijl jongeren aangeven meer discriminatie te ervaren. Bij respondenten die in het dagelijks leven Nederlands spreken, is de mogelijkheid het bekendst in vergelijking met respondenten die meerdere talen of een andere taal spreken.

Gelet op de geringe bekendheid van de mogelijkheid tot melden, is het niet verrassend dat een grote meerderheid van de respondenten die discriminatie ervaren had, deze nergens had gemeld (82%). Een beperkt deel gaf aan wel gemeld te hebben, bij Bureau Discriminatiezaken (7%), de politie (6%) of elders (5%), bijvoorbeeld bij een advocaat of bij de werkgever.

Ouderen melden vaker dan jongeren. Dit loopt van 15% van de groep van 25 jaar of jonger tot 27% van de groep van 55 jaar of ouder. Dit terwijl jongeren juist vaker discriminatie zeggen te ervaren. Herkomstland, verblijfsduur en het wel of niet hebben van de Nederlandse nationaliteit zijn niet of nauwelijks van invloed op het wel of niet melden. Welke taal men in het dagelijks leven spreekt wel: respondenten die de eigen taal spreken, melden minder vaak dan anderen. Deze groep is in de meeste gevallen niet op de hoogte van de mogelijkheid tot melden.

Respondenten die aangaven discriminatie niet te zullen melden, konden dit toelichten. Deze toelichtingen zijn gecategoriseerd. Hieruit komt naar voren, dat de belangrijkste reden om discriminatie niet te melden is gelegen in de overtuiging of verwachting dat discriminatie melden geen zin heeft (30%). In de eerder aangehaalde enquête onder de hele bevolking was dit percentage met 44% overigens hoger (Kik 2012). Dit verschil wordt naar alle waarschijnlijkheid verklaard door het hogere percentage dat niet bekend was met de mogelijkheid tot melden.

- *'Ik denk dat de hele procedure te lang duurt. Ik denk ook niet, dat er veel aan gedaan kan worden.'*
- *'Er wordt weinig aan gedaan. Tegenwoordig beledigen zelfs de hoogste politici onschuldige mensen, laat staan wat de normale bevolking kan doen.'*

Gelet op het percentage respondenten dat aangeeft, onbekend te zijn met de mogelijkheid tot melden, is het niet verrassend dat deze onbekendheid ook veelvuldig genoemd wordt als reden om niet te melden (28%). Dit is een opvallend hoog percentage. In onderzoek onder andere bevolkingsgroepen werd deze reden om niet te melden veel minder vaak genoemd: door 17% van de Turkse respondenten die discriminatie niet (altijd) gemeld hadden, 8% van de Marokkaanse en 5% van de Surinaamse en Antilliaanse (Coenders e.a. 2010).

Ook vaak genoemd wordt dat men geen behoefte had om te melden, bijvoorbeeld omdat men het niet belangrijk of ernstig genoeg vindt (15%). Ervaren discriminatie op deze wijze duiden kan onderdeel zijn van een vermijdende *coping*-strategie, waarbij men tracht vervelende ervaringen het hoofd te bieden door er weinig aandacht aan te besteden of ze te bagatelliseren (Coenders e.a. 2010).

- *'Mensen die ons discrimineren kennen ons vaak niet of zijn domme mensen die graag iemand ergens de schuld van willen geven.'*

Daarnaast wordt vaak genoemd de angst voor de gevolgen van melden, bijvoorbeeld de vrees om ontslagen te worden (12%). Ook gebrek aan bewijs wordt vaker genoemd (7%).

- *'Ik heb ook het gevoel, dat mijn nationaliteit een negatieve rol speelt bij het solliciteren, maar ik kan het niet bewijzen.'*

Verskillende redenen om niet te melden kunnen overigens ook tegelijkertijd en in samenhang met elkaar voorkomen.

- *'Ik wist niet dat het kon en ook niet waar. Ik vond het onaangenaam, maar niet ernstig genoeg om te melden.'*

5.6 Conclusie

Bijna driekwart van de ruim 600 respondenten is tussen de 26 en 45 jaar. Meer dan driekwart is vrouw. Bijna tweederde is afkomstig uit Polen. Iets meer dan de helft van de respondenten is sinds 2007 of korter in Nederland en de meesten spreken in het dagelijks leven meerdere talen.

Iets meer dan de helft van de respondenten heeft het afgelopen jaar discriminatie ervaren. Jongeren ervaren vaker discriminatie dan ouderen. Ook respondenten die korter in Nederland zijn ervaren vaker discriminatie. Er is geen verschil tussen mannen en vrouwen.

Verreweg de meeste ervaren discriminatie betreft discriminatie op grond van ras en/of nationaliteit. De discriminatie neemt vooral de vorm aan van opmerkingen en schelden (45%) en door uitsluiting (31%).

De meeste discriminatie wordt ervaren op de werkvloer (25%), in de woonomgeving of op straat (22%) en bij het solliciteren (15%).

Uit voorbeelden komt het beeld naar voren dat Midden- en Oost-Europeanen op alle maatschappelijke terreinen hinder ondervinden van negatieve beeldvorming over deze groep. In deze beeldvorming wordt de groep vooral geassocieerd met diefstal en alcoholmisbruik en gezien als dom en arm. De media wordt hier voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor gehouden, hoewel ook naar de politiek gewezen wordt.

De mogelijkheid om discriminatie te melden is bij de respondenten minder bekend dan bij andere groepen. Dit wordt ook veelvuldig genoemd als reden om discriminatie niet te melden (28%). De belangrijkste reden om niet te melden is echter gelegen in de overtuiging of verwachting dat discriminatie melden geen zin heeft (30%).

6. Conclusies

Het aantal Midden- en Oost-Europeanen uit EU-landen is de afgelopen jaren fors toegenomen en wordt in Den Haag geschat op tussen de 30.000 en 35.000. Criminaliteit en overlast door MOE-landers in Den Haag zijn serieuze problemen, maar in omvang beperkt. MOE-landers erkennen dat sommigen van hen problemen veroorzaken, maar vinden ook dat er sprake is van generalisatie en discriminatie jegens de groep. Van de Polen in Nederland ervaart een derde discriminatie.

Het aantal geregistreerde discriminatieklachten van MOE-landers bedroeg de afgelopen vijf jaar 2% van het totaal.

In bestaand onderzoek naar Midden- en Oost-Europeanen uit EU-landen wordt weinig aandacht besteed aan discriminatie. In een onderzoek onder Polen waar hier wel expliciet naar gevraagd werd, gaf ruim een derde aan discriminatie te ervaren.

In de enquête die is gehouden ten behoeve van dit onderzoek, geeft 52% van de respondenten aan, het afgelopen jaar discriminatie ervaren te hebben. Jongeren ervaren vaker discriminatie dan ouderen. Ook respondenten die korter in Nederland zijn ervaren vaker discriminatie. Er is geen verschil tussen mannen en vrouwen.

Het lijkt er op dat naarmate MOE-landers meer geïntegreerd zijn, zij minder discriminatie ervaren. Wat dit betreft wijken zij af van niet-westerse allochtonen, waarbij juist het omgekeerde het geval lijkt te zijn (integratieparadox).

Klachten van MOE-landers betreffen vrijwel uitsluitend discriminatie op grond van ras en nationaliteit (96%). Dit beeld wijkt af van het totaal aantal klachten (61%). Ook in deze enquête worden deze gronden verreweg het meest genoemd (80%). Dit betekent niet dat MOE-landers niet met discriminatie op andere gronden geconfronteerd worden. Onbekendheid met het feit dat discriminatie op andere gronden als leeftijd of seksuele gerichtheid ook gemeld kan worden speelt hier mogelijk een rol.

MOE-landers ervaren de meeste discriminatie op de arbeidsmarkt. De meeste klachten hebben hier betrekking op, gevolgd door commerciële dienstverlening en media en reclame. De aard van de klachten wijkt niet af van de klachten van andere groepen. De klachten gaan vaker over uitsluiting dan over bejegening.

Het beeld dat de geregistreerde klachten laten zien, wordt door de enquête grotendeels bevestigd. Wel wordt discriminatie in de woonomgeving en op straat vaker genoemd.

Uit de enquête komt verder het beeld naar voren dat Midden- en Oost-Europeanen op alle maatschappelijke terreinen hinder ondervinden van negatieve beeldvorming over deze groep. In deze beeldvorming wordt de groep vooral geassocieerd met diefstal en alcoholmisbruik en gezien als dom en arm. De media wordt hier voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor gehouden – door het uitvergrooten van problemen die door een kleine groep veroorzaakt worden – hoewel ook naar de politiek gewezen wordt.

De mogelijkheid om discriminatie te melden is bij de respondenten minder bekend dan bij andere groepen. De belangrijkste reden om discriminatie niet te melden is echter gelegen in de overtuiging of verwachting dat discriminatie melden geen zin heeft (30%).

7. Aanbevelingen

Voorlichting over discriminatie gericht op burgers afkomstig uit de Midden- en Oost-Europese EU-landen is noodzakelijk. Deze groep blijkt meer dan andere groepen onbekend met de mogelijkheid om discriminatie te melden. Hierbij kan aansluiting gezocht worden bij bestaande organisaties en netwerken van de doelgroep. Deze dienen hiertoe actief benaderd te worden. Prioriteit dient hierbij gegeven te worden aan jongeren en nieuwkomers, die de meeste discriminatie ervaren.

Deze voorlichting dient enerzijds gericht te zijn op het vergroten van de kennis over discriminatie onder de doelgroep en anderzijds op het bewust maken en het belang van het melden van discriminatie. Het belang van melden wordt namelijk veelal niet ingezien.

Het is niet noodzakelijk specifiek voorlichting over discriminatie te geven. Het is wellicht beter discriminatie te 'mainstreamen' en mee te nemen bij bijvoorbeeld taallessen of algemene voorlichting over rechten en plichten in Nederland, waar bij Midden- en Oost-Europeanen evenzeer behoefte aan is.

Dit is overigens een taak die niet is voorbehouden aan de overheid en instellingen. Ook werkgevers en vakbonden dienen hier een rol in te spelen. Praktisch is een aanbod denkbaar waarbij taal, wet- en regelgeving met betrekking tot bijvoorbeeld huisvesting en de arbeidsmarkt en discriminatie gezamenlijk aan bod komen in een coherent pakket dat door verschillende partijen vormgegeven en aangeboden wordt.

Een lage verwachting van het resultaat van melden speelt ook een rol bij de lage bereidheid tot melden. Het verdient aanbeveling hier bij de klachtenbehandeling rekening mee te houden. Enerzijds door helder de mogelijkheden en onmogelijkheden van de klachtenbehandeling naar de doelgroep te communiceren, anderzijds door klachten over discriminatie proactiever te behandelen, bijvoorbeeld door sneller betrokken partijen te benaderen en in voorkomende gevallen eerder te kiezen voor het voeren van procedures of het doen van aangifte bij de politie.

Ook van belang is bevorderen van bewustwording en deskundigheid over het onderwerp discriminatie bij professionals die met Midden- en Oost-Europeanen in contact komen. Deze zijn dan beter geëquipeerd om, als zij discriminatie tegen-

komen, dit te herkennen en er mee om te gaan door bijvoorbeeld gericht door te verwijzen. Dit geldt ook voor zelf- en belangenorganisaties van de doelgroep.

Onderhavig onderzoek heeft een inventariserend karakter. Hoewel de uitkomsten indicatief geacht worden voor de aard en omvang van discriminatie en het meldgedrag van de doelgroep, is het zinvol nader onderzoek te verrichten om de problematiek beter in het vizier te krijgen.

Literatuur

Ait Moha, A. en M. Lampert (2011), *Opiniepeiling: Polen thuis in Nederland? Meningen van Polen in Nederland en Nederlanders over Polen in Nederland*. Factsheet, Amsterdam: Motivaction.

Andriessen, I., J. Dagevos, E. Nievers en I. Boog (2007), *Discriminatiemonitor niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007*, Den Haag: SCP.

Black, R., G. Engbersen, M. Okólski en C. Pantîru (red.) (2010), *A continent moving west? EU enlargement and labour migration from central and eastern Europe*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008), *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*, Rotterdam: Risbo en Erasmus Universiteit.

Coenders, M., I. Boog en W. Dinsbach (2010), 'Discriminatie-ervaringen. Een onderzoek naar ervaren discriminatie op grond van land van herkomst, geloof en huidskleur' in: I. Boog e.a. (red.), *Monitor Rassendiscriminatie 2009*, Rotterdam, Amsterdam en Leiden: Art.1, Anne Frank Stichting en Universiteit Leiden, p. 33-74.

Dagevos, J. (red.) (2011), *Poolse migranten. De positie van Polen die van vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*, Den Haag: SCP.

Engbersen, G. e.a. (2011), *Arbeidsmigratie in vier. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*, Rotterdam: Erasmus Universiteit.

European Union Agency for Fundamental Rights (2009), *EU-Midis. European Union minorities and discrimination survey. Main results report*, Wenen: European Union Agency for Fundamental Rights.

Feskens, R., J. Kappelhof, J. Dagevos en I. Stoop (2010), *Minderheden in de mixed-mode? Een inventarisatie van de voor- en nadelen van mixed-mode dataverzameling onder niet-westerse migranten*, Den Haag: SCP.

Gemeente Den Haag (2010), *Monitor midden- en oost-Europeanen in Den Haag 2010*, Den Haag: Gemeente Den Haag.

Gemeente Den Haag (2012), *Monitor EU-arbeidsmigranten 2011. Kwantitatieve beschrijving van de instroom van Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten in Den Haag*, Den Haag: Gemeente Den Haag.

Gijsberts, M. en J. Dagevos (red.) (2009), *Jaarrapport integratie 2009*, Den Haag: SCP.

Heijden, P.G.M. van der, M. Cruyff en G. van Gils (2011), *Aantallen geregistreerde en niet-geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven. Rapportage schattingen 2008 en 2009*, Utrecht: Universiteit Utrecht.

Kik, J. (2012), *Enquête discriminatie Den Haag 2011*, Den Haag: Bureau Discriminatiezaken.

Kik, J. (2012b), *Jaarcijfers discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden 2007-2011*, Den Haag: Bureau Discriminatiezaken.

Korf, D.J. e.a. (2009), *Polen in Nederland*, Utrecht: Forum.

Snel, E. e.a. (2011), *Arbeidsmigranten uit Polen, Roemenië en Bulgarije in Den Haag: sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*, Den Haag: Nicis Institute.

Snel, E. e.a. (2011b), *De schaduwzijden van de nieuwe arbeidsmigratie. Dakloosheid en overlast van midden- en oost-Europese arbeidsmigranten in Den Haag*, Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Starrenburg, J. en E. Barraya (2011), 'Midden- en oost-Europeanen in Den Haag. Een sociaal-economische verkenning van een betrekkelijk nieuwe migrantengroep', in: *Epidemiologisch bulletin*, 2011 (1), p. 6-11.

Vancluysen, K. en S. Hennau (2011), *Vanuit Pools perspectief. Een bevraging van de Poolse gemeenschap in Antwerpen*, Antwerpen en Hasselt: Steunpunt Gelijke kansenbeleid.

Weltevrede, A.M. e.a. (2009), *Arbeidsmigranten uit midden- en oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*, Rotterdam: Risbo.

Summary

By 'MOE-landers' are meant persons hailing from the Middle- and Eastern European EU-countries: Poland, Hungary, Czech Republic, Slovakia, Slovenia, Estonia, Latvia, Lithuania (EU-members since 2004) and Bulgaria and Romania (since 2007). This population group has substantially increased in numbers in The Netherlands and The Hague in recent years. The exact number is unknown but is estimated in The Hague at between 30.000 and 35.000.

This group has a fairly negative reputation and is often associated with nuisance. The media regularly reported about 'Polish immigrant workers' in recent years and generally not in a favorable way.

Little is known about the nature and extent of the discrimination that is experienced by this group. This research should provide insight into this and also into the extent in which discrimination of 'MOE-landers' differs from discrimination of other groups as well as what the reporting behavior of this group is and in what way this can be influenced.

To answer the research questions available research literature was utilized, registered complaints of 'MOE-landers' from the past five years were analyzed and a survey was conducted amongst this group.

MOE-landers in The Netherlands and The Hague

Work is the most important reason why 'MOE-landers' come to The Netherlands, but not the only one. 'MOE-landers' who live in The Hague, often work elsewhere. They often perform low-skilled labor beneath their level of education, especially in agriculture and horticulture.

'MOE-landers' often share their living space with others, but the majority is nevertheless satisfied with its housing situation. In The Hague 'MOE-landers' mostly live in Centrum, Escamp, Laak en Segbroek.

Crime and nuisance by 'MOE-landers' in The Hague are serious problems, but limited in scope. Nuisance, which has substantially increased the last several years, is attributed to spatial concentration, crowded housing and alcohol use. Also, homeless 'MOE-landers' create nuisance.

'MOE-landers' acknowledge that some of them cause problems, but are also of the opinion that they are being generalized and discriminated against. Of the Poles in The Netherlands, one third experiences discrimination.

Discrimination complaints 2007-2011

Over the past five years, the Bureau Discriminatiezaken registered 79 discrimination complaints from 'MOE-landers' (a little over 2% of the total amount of discrimination complaints). It is, however, generally assumed that most cases of discrimination are not reported. By far the most complaints are filed by Poles (65%).

The complaints are almost exclusively about discrimination based on race and nationality. Most complaints concern labor, followed by commercial service and media and advertising. The complaints are more often about exclusion than about treatment.

Signals and conversations confirm that this group mostly experiences discrimination in the labor market.

Survey

Almost three quarters out of over 600 respondents are between 26 and 45 years old. More than three quarters are female. Almost three quarters are from Poland. Little over half the respondents have been in The Netherlands since 2007 or shorter and most of them speak several languages in everyday life.

Slightly over half the respondents have experienced discrimination in the past year. Younger people experience more discrimination than older people. Respondents who have been in The Netherlands for a shorter time also experience more discrimination.

By far the most discrimination that is experienced concerns discrimination based on race and/or nationality. Discrimination mostly assumes the form of remarks and name calling (45%) and exclusion (31%).

Most discrimination is experienced in the workplace (25%), the residential area or on the street (22%) and when applying for a job (15%).

From examples given the impression emerges that Middle- and Eastern Europeans are affected in all areas of society by negative imaging about this group. This imaging associates the group with theft and alcohol abuse and views it as dumb and poor. The media are for a large part held responsible for this, although politicians are pointed at as well.

The possibility of reporting discrimination is less known amongst the respondents than amongst other groups. This is also often mentioned as a reason not to report discrimination (28%). The most important reason for not reporting is, however, the belief or expectation that it is pointless to report discrimination (30%).

Recommendations

- education about discrimination targeted at citizens from Middle- and Eastern European EU-countries, where the target group is actively approached and priority is given to youth and recent immigrants, who experience more discrimination than others
- education about discrimination should be 'mainstreamed' and incorporated into language education or general education on rights and obligations in The Netherlands; this is not exclusively a task for government and institutions but also for employers and labor unions. An option would be a coherent education package that is developed and offered by multiple parties
- creating awareness among the target group about the individual and communal importance of reporting discrimination
- clear communication of the possibilities and impossibilities of the handling of complaints; more proactive handling of complaints
- promotion of awareness and expertise about discrimination among professionals who encounter Middle- and Eastern European, so they are able to faster recognize discrimination and are capable of dealing with it. This also applies to organizations of the target groups

Bijlage 1: tabellen discriminatieklachten

Tabel 1: klachten van MOE-landers 2007-2011 naar jaar

2007	7
2008	9
2009	21
2010	22
2011	20
totaal	79

Tabel 2: klachten van MOE-landers 2007-2011 naar discriminatiegrond

ras	68
nationaliteit	8
geslacht	2
niet-wettelijke gronden	1
totaal	79

Tabel 3: klachten van MOE-landers 2007-2011 naar maatschappelijk terrein

arbeidsmarkt	24
commerciële dienstverlening	11
media en reclame	11
buurt / wijk	8
horeca	7
collectieve voorzieningen	6
huisvesting	5
publieke ruimte	3
politie	2
privésfeer	1
sport en recreatie	1
totaal	79

Tabel 4: klachten van MOE-landers 2007-2011 naar aard

omstreden behandeling	55
vijandige bejegening	22
geweld	2
totaal	79

Tabel 5: klachten van MOE-landers 2007-2011 naar plaats voorval

Den Haag	26
Westland	5
Gouda	4
Leiden	3
Noordwijk	3
Zoetermeer	3
overig Hollands Midden	8
overig Haaglanden	4
overig Nederland	7
onbekend	3
niet van toepassing	13
totaal	79

Tabel 6: klachten van MOE-landers 2007-2011 naar herkomst slachtoffers

Polen	51
Bulgarije	10
Roemenië	9
Litouwen	4
Hongarije	3
Tsjechië	2
totaal	79

Tabel 7: klachten naar herkomst slachtoffers per 10.000 inwoners per herkomstgroep 2007-2011 (vijf grootste herkomstgroepen en Polen)

	2007	2008	2009	2010	2011	gemiddeld
Marokko	8,5	13,4	18,4	15,4	14,7	14,1
Polen (GBA aantal)	5,3	7,5	11,5	10,9	8,7	8,8
Antillen	7,3	7,2	12,7	8,2	7,2	8,5
Suriname	7,3	4,9	8,8	8,0	8,2	7,4
Turkije	7,1	4,5	8,1	7,2	6,0	6,6
Polen (geschat aantal)	1,8	2,5	3,8	3,6	2,9	2,9
Nederland	0,9	0,8	1,9	2,2	1,8	1,5

Tabel 8: klachten van MOE-landers 2007-2011 naar woonplaats slachtoffer

Den Haag	33
Leiden	5
Rijswijk	4
Delft	3
Gouda	3
Noordwijk	3
Westland	3
Noordwijkerhout	2
overig Hollands Midden	4
overig Nederland	1
onbekend	18
totaal	79

Bijlage 2: tabellen enquête

Tabel 1: leeftijd respondenten¹

25 of jonger	78	13%
26-35	310	51%
36-45	119	20%
46-55	44	7%
boven de 55	54	9%
totaal	605	100%

Tabel 2: geslacht respondenten

vrouw	470	78%
man	134	22%
totaal	604	100%

Tabel 3: herkomst respondenten

Polen	359	60%
Roemenie	79	13%
Bulgarije	68	11%
Hongarije	60	10%
Letland	15	3%
Litouwen	19	3%
Estland	3	1%
totaal	603	101%

Tabel 4: verblijfsduur in Nederland respondenten

2011	61	10%
2010	50	8%
2009	53	9%
2008	75	13%
2007	79	13%
voor 2007	281	47%
totaal	599	100%

¹ Het totaal aantal antwoorden is niet bij alle vragen gelijk omdat niet alle respondenten alle vragen beantwoord hebben. Ook was het bij sommige vragen mogelijk, meerdere antwoorden te geven. Waar dit het geval was, is dit aangegeven.

Tabel 5: taal die respondenten spreken in het dagelijks leven in Nederland

meerdere talen	364	60%
Nederlands	156	26%
Engels	42	7%
eigen taal	36	6%
andere taal	5	1%
totaal	603	100%

Tabel 6: hebben respondenten (ook) de Nederlandse nationaliteit

nee	471	78%
ja	132	22%
totaal	603	100%

Tabel 7: zijn respondenten ingeschreven in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA)

ja	516	86%
nee	13	2%
weet niet	68	11%
totaal	597	99%

Tabel 8: woonplaats respondenten

Den Haag	553	91%
overig Haaglanden	3	1%
overig Nederland	43	7%
overig	8	1%
totaal	607	100%

Tabel 9: plaatsen waar respondenten werken

Den Haag	284	48%
Westland	39	7%
Delft	17	3%
Rijswijk	7	1%
Zoetermeer	7	1%
Leidschendam-Voorburg	5	1%
Pijnacker-Nootdorp	5	1%
overig Haaglanden	4	1%
overig Nederland	116	19%
overig	29	5%
niet van toepassing	84	14%
totaal	597	101%

Tabel 10: discriminatie ervaren door respondenten in het afgelopen jaar

nee	284	48%
ja, minder dan vijf keer	186	32%
ja, tussen de vijf en tien keer	68	12%
ja, meer dan tien keer	53	9%
totaal	591	101%

Tabel 11: ervaren discriminatie naar discriminatiegronden (meerdere antwoorden mogelijk)

ras / nationaliteit	386	80%
geslacht	32	7%
leeftijd	21	4%
seksuele gerichtheid	19	4%
handicap of chronische ziekte	8	2%
overig	15	3%
totaal	481	100%

**Tabel 12: ervaren discriminatie naar aard van de discriminatie
(meerdere antwoorden mogelijk)**

opmerkingen / schelden	209	45%
uitsluiting	146	31%
bedreiging / geweld / agressief gedrag	40	9%
vernieling / beschadiging van eigendommen	30	6%
overig	41	9%
totaal	466	100%

**Tabel 13: ervaren discriminatie naar maatschappelijke terreinen
(meerdere antwoorden mogelijk)**

op de werkvloer	145	25%
in mijn woonomgeving / op straat	129	22%
bij het solliciteren	87	15%
in de media	66	11%
bij het zoeken van huisvesting	57	10%
in de horeca	27	5%
bij de overheid	24	4%
bij het afnemen van goederen en diensten	19	3%
overig	27	5%
totaal	581	100%

**Tabel 14: respondenten hebben ook in andere West-Europese landen
gewoond**

nee	305	71%
ja	127	29%
totaal	432	100%

Tabel 15: andere West-Europese landen waar respondenten gewoond hebben (meerdere antwoorden mogelijk)

Duitsland	39	25%
Verenigd Koninkrijk	38	24%
Frankrijk	19	12%
België	10	6%
Scandinavische landen	9	6%
Spanje	8	5%
Ierland	6	4%
Italië	6	4%
Oostenrijk	5	3%
Zwitserland	5	3%
overig	13	8%
totaal	158	100%

Tabel 16: ervaren discriminatie in andere West-Europese landen in vergelijking met ervaren discriminatie in Nederland

minder dan in Nederland	81	62%
even veel als in Nederland	18	14%
meer dan in Nederland	17	13%
overig	14	11%
totaal	130	100%

Tabel 17: respondenten op de hoogte van mogelijkheid tot melden van discriminatie bij Bureau Discriminatiezaken

nee	340	67%
ja	168	33%
totaal	508	100%

Tabel 18: ervaren discriminatie door respondenten gemeld (meerdere antwoorden mogelijk)

nee	345	82%
ja, bij Bureau Discriminatiezaken	29	7%
ja, bij de politie	22	5%
ja, ergens anders	23	6%
totaal	419	100%

Tabel 19: redenen om discriminatie niet te melden

heeft geen zin / wordt niets mee gedaan	46	30%
weet niet waar en hoe	42	28%
geen behoefte	23	15%
angst voor gevolgen / repercussies	19	12%
niet te bewijzen	11	7%
teveel moeite	6	4%
los het zelf op	6	4%
totaal	153	100%

Bijlage 3: vragenlijst enquête

Wat is uw leeftijd?

- ☐ 25 of jonger
- ☐ 26-35
- ☐ 36-45
- ☐ 46-55
- ☐ boven de 55

Wat is uw geslacht?

- ☐ man
- ☐ vrouw

Wat is uw herkomstland?

- ☐ Polen
- ☐ Hongarije
- ☐ Tsjechië
- ☐ Slowakije
- ☐ Slovenië
- ☐ Estland
- ☐ Letland
- ☐ Litouwen
- ☐ Bulgarije
- ☐ Roemenië

Sinds welk jaar bent u in Nederland?

- ☐ 2011
- ☐ 2010
- ☐ 2009
- ☐ 2008
- ☐ 2007
- ☐ Sinds voor 2007, namelijk

Wat is uw spreektaal in het dagelijks leven in Nederland?

- ☐ Eigen taal
- ☐ Nederlands
- ☐ Meerdere talen
- ☐ Een andere taal, namelijk

Hebt u (ook) de Nederlandse nationaliteit?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Bent u ingeschreven in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA)?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet niet

Wat is uw woonplaats?

- ☐ Den Haag
- ☐ Anders, namelijk

Waar werkt u?

- ☐ Den Haag
- ☐ Anders, namelijk

Hebt u het afgelopen jaar discriminatie ervaren?

- ☐ Nee (ga naar de volgende pagina)
- ☐ Ja, minder dan vijf keer
- ☐ Ja, tussen de vijf en tien keer
- ☐ Ja, meer dan tien keer

Op welke grond(en) hebt u discriminatie ervaren?

- ☐ Afkomst
- ☐ Nationaliteit
- ☐ Geslacht
- ☐ Seksuele gerichtheid
- ☐ Leeftijd
- ☐ Handicap of chronische ziekte
- ☐ Anders, namelijk

Wat was de aard van de discriminatie die u ervaren hebt?

- ☐ Opmerkingen / schelden
- ☐ Uitsluiting
- ☐ Bedreiging / geweld / agressief gedrag
- ☐ Vernieling / beschadiging van eigendommen
- ☐ Anders, namelijk

Op welke terreinen hebt u discriminatie ervaren?

- ☐ In mijn woonomgeving / op straat
- ☐ Bij het solliciteren
- ☐ Op de werkvloer
- ☐ In de media
- ☐ Bij het zoeken van huisvesting
- ☐ In de horeca
- ☐ Anders, namelijk

Kunt u één of meerdere voorbeeld(en) geven van uw ervaring(en) met discriminatie of vooroordelen?

.....

.....

.....

.....

Hebt u behalve in Nederland ook in een ander West-Europees land of landen gewoond?

- ☐ Nee (ga naar de volgende pagina)
- ☐ Ja, namelijk

Hebt u daar zelf meer of minder discriminatie ervaren dan in Nederland?

- ☐ Meer dan in Nederland
- ☐ Even veel als in Nederland
- ☐ Minder dan in Nederland
- ☐ Anders, namelijk

Bent u bekend met de mogelijkheid om discriminatie te melden bij Bureau Discriminatiezaken?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

Als u discriminatie ervaren hebt, hebt u dit (wel eens) gemeld bij Bureau Discriminatiezaken, of elders?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, bij Bureau Discriminatiezaken
- ☐ Ja, bij de politie
- ☐ Ja, bij

Als u discriminatie ervaren hebt en dit niet gemeld hebt, kunt u aangeven waarom niet?

.....

.....

.....

.....

Hebt u nog verdere opmerkingen of suggesties?

.....

.....

.....

.....

Als u de uitkomsten van de enquête wenst te ontvangen of als u om een andere reden contact wenst met Bureau Discriminatiezaken, kunt u dit hier aangeven:

- ☐ Ja, ik wens de uitkomsten te ontvangen
- ☐ Ja, ik wens contact met Bureau Discriminatiezaken

Hier kunt u aangeven op welke wijze u de uitkomsten van de enquête wenst te ontvangen en/of benaderd wenst te worden:

- ☐ Via e-mail
- ☐ Schriftelijk
- ☐ Telefonisch

E-mail / adres / telefoonnummer (deze gegevens worden gescheiden van de antwoorden op de vragen verwerkt)

.....

.....

.....

.....

Bijlage 4: begeleidende brief

Den Haag, augustus 2012

Geachte heer/mevrouw,

Graag vragen wij uw aandacht voor het volgende. Bureau Discriminatiezaken verricht momenteel een onderzoek naar discriminatie van 'MOE-landers'. Met 'MOE-landers' worden bedoeld mensen afkomstig uit Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

De reden dat u deze brief ontvangt is dat u in één van deze landen geboren bent en geselecteerd bent bij een steekproef uit de Gemeentelijke Basisadministratie van Den Haag.

Discriminatie

Met discriminatie wordt bedoeld het ongelijk behandelen van mensen om redenen die er niet toe doen, zoals afkomst, nationaliteit of geslacht. Meer informatie over discriminatie en Bureau Discriminatiezaken vindt u op de website www.discriminatiezaken.nl.

Enquête

Onderdeel van het onderzoek is een korte enquête, waarin een aantal vragen gesteld worden over mogelijke ervaringen met discriminatie.

Wij vragen u, deze enquête te beantwoorden. De enquête wordt volledig anoniem verwerkt. In het najaar van 2012 worden de resultaten van het onderzoek gepubliceerd.

Doel van het onderzoek is de aard en omvang van discriminatie van deze groep in beeld te brengen. Op basis van de uitkomsten worden aanbevelingen gedaan voor een gerichte aanpak van discriminatie van 'MOE-landers'.

Geef uw mening

U kunt het bijgevoegde enquêteformulier invullen en retourneren in de bijgevoegde antwoordenvelop (postzegel niet nodig).

U kunt de enquête ook via internet invullen door naar deze website te gaan:
<http://moelandersonderzoek.questionpro.com>.

Alvast onze hartelijke dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Gert-Jan Ankoné
Directeur

Bureau Discriminatiezaken

Verantwoording

Tekst	drs. J. Kik
Vormgeving	Jos Agasi, Leiden
Uitgave	Bureau Discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden Postbus 273 2501 CG Den Haag 070 302 86 86 monitor@discriminatiezaken.nl www.discriminatiezaken.nl